

Kehtiv põhiseadus¹

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24. veebruaril, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade – võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud põhiseaduse § 1 alusel 1992. aasta 28. juuni rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse.

1992. aastal jõustunud põhiseaduse tekst²

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24. veebruaril, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade – võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud põhiseaduse § 1 alusel 1992. aasta 28. juuni rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse.

1920. aasta põhiseadus³

Eesti rahvas, kõikumatus usus ja vankumatus tahtmises luua riiki, mis on rajatud õiglusele ja seadusele ja vabadusele, kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus, võttis vastu ja määras Asutava Kogu kaudu järgmise põhiseaduse:

1938. aasta põhiseadus⁴

Eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku endamääramise kustumatul õigusel, mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis jääb rahvalitsuslikul alusel valitsetavaks vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes, ja mida juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostööl, volitas rahvahääletusega kokku kutsuma Rahvuskogu, kes samal rahvahääletusel antud ülesande täitmiseks võttis vastu järgmise Põhiseaduse:

¹ RT 1992, 26, 349 - RT I, 15.05.2015, 2.

² RT 1992, 26, 349.

³ RT, 09.08.1920, 113/114, 243

⁴ RT, 03.09.1937, 71, 590.

I. Gräzini eelnõu⁵

Eestimaal kõigist rahvastest kodanikud kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada oma riiki,
mis on loodud eesti rahva riikliku enesemääramise alusel,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasuks,
mis jääb rahvusvalitsuslikul alusel valitsevaks sotsialistlikuks vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes, ning soovides taastada riikluse ajaloolist järjepidevust Eestimaal, võttis vastu järgmise Põhiseaduse:

E. Talviku ja J. Kaljuvee eelnõu⁶

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada oma riiki

- mis on loodud eesti rahva riikliku enesemääramise õiguse alusel;
- mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele, austades ja ausameelselt täites rahvusvaheliste lepingute ja kokkulepetega võetud kohustusi;
- mis juhindub rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipidest ja normidest, neutraliteedipoliitikast ja tuumarelvavabast Eestist;
- mis on garantiiks sisemistele ja välisele rahule ning tagatiseks praegustele ja tulevastele põlvvedele nende elutingimuste parandamiseks ning sotsiaalseks arenguks;
- mis jääb rahvavõimu alusel valitsevaks demokraatlikuks vabariigiks, kus rahva poolt valitav Riigikogu, Vabariigi president ja Vabariigi Valitsus juhivad riiki võimude lahususe tasakaalustatud põhimõttel,

võttis eesti rahvas vastu järgmise põhiseaduse:

J. Raidla töögrupi eelnõu⁷

Eesti rahvas

- tuginedes enesemääramise vääramatule õiglusele;
- väljendades vankumatut tahtet kindlustada ja edasi arendada 24. veebruaril 1938. a. välja kuulutatud Eesti Vabariiki;
- toetudes 3. märtsil 1991. a. rahvahääletusel väljendatud kindlale soovile taastada riiklik iseseisvus ja sõltumatus;
- juhindudes rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetest ning otsusest rajada Eesti riigi olevik ja tulevik õiglusele, õiglusele ning vabadusele;
- kinnitades ustavust demokraatiale ja inimõigustele;
- tahtes rahu ja kindlustunnet praegustele ja tulevastele põlvvedele Eesti Vabariigis,

võttis.....1992. a. rahvahääletusel vastu järgmise Põhiseaduse:

I toimkonna 21.09.1991 preambuli formuleering⁸

⁵ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1117.

⁶ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1132

⁷ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1142.

⁸ ERA.R-2324.1.13, l 13.

Eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel, mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele, mis on kaitseks maale ja rahvale, sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende kestmises, ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis jääb rahvavalitsuslikul alusel valitsetavaks vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes,

võttis.....rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

I toimkonna 21.09.1991 koosoleku protokollist:⁹

21.09.1991 esimene koosolek I toimkonnal (esitatud oli J. Raidla eelnõu. Võrreldi 1938. aasta ja 1920. aasta põhiseadusega)

4:1 võeti töötekstina aluseks 1938. aasta põhiseadus. L.Hänni tutvustas Saksamaa konstitutsiooni preambuli põhimõtteid. Hänni tegi ettepaneku võtta üle 1920. aasta põhiseaduse alguslause. Kõik selle poolt.

Vooglaid: Kas rajame riiki kui institutsionaalset süsteemi või kui isiksuse keskkonda?

Runnel: mõlemat.

Sirendi: preambulis peab välja ütleva, et riigi ülesanne on Eesti rahva säilitamine.

Salum nõuab rahvusvabariigi nimetamist, sest domineeriva rahva õigust konstitutsiooniga ära anda ei või.

Runnel leiab, et terminit „rahvusriik“ pole õige kasutada, kuna seda pole. On liitriik, vabariik, kuningriik.

Vooglaid leiab, et rahvuse peab ükskõik millistes seostes siiski välja tooma

Sirendi: rahvuse säilimine peab olema nimetatud või eeldused Eesti rahvuse ja looduse säilimiseks nimetatud.

Vooglaid teeb ettepaneku kirjutada „...mis tagab eeldused Eesti maa ja rahvuse kestmiseks“ ja esitab palve, et puhtökoloogiline aspekt oleks preambulis sõnastatud.

Hänni pakub lahenduseks sõnastust „...pandiks...põlvedele nende kestmises“.

Salum: „...mis on tagatiseks Eesti rahvuse kestvusele oma põlisel kodumaal“.

Hänni leidis, et riik ongi tagatiseks rahvuse säilimise tagamiseks, mistõttu ei pea ta vajalikuks üldse midagi lisada.

Leiti, et on vaja kasutada sõna „taastada“.

Arutati sõnade „kustumatu“, „vääramatu“ ja „vankumatu“ kasutamist. Runnel leidis, et „vääramatu“ ja „vankumatu“ sünonüümsed, „kustumatu“ annab aga uue nüansi.

⁹ ERA.R-2324.1.13, 19–12.

Leiti, et „õigus“ tuleks asendada sõnaga „õiglus“. Teksti jääks „...mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele“.

Vooglaid leiab, et tuleks tuua sisse sõnastus „maa ja rahvas“

Hänni: Tuleb tugineda sõnale „kodanik“, kuna õiguslikult on paaris „riik“ ja „kodanik“, mitte aga „maa“ ja „rahvas“.

Hänni soovib preambuli demokraatia ja inimõiguste printsiipi.

PA 27.09.1991 istungi stenogrammist:

J. Raidla: Sissejuhatus väljendab aluspõhimõtteid, millele põhiseadus tugineb, ja eesmärged, mida põhiseaduse vastuvõtmisega taotletakse. Loomulikult leiavad nii aluspõhimõtted kui ka eesmärgid preambulas käsitlemist üldisel ja abstraktsel kujul, olles õiguslik-poliitiliseks ja õigusfilosoofiliseks üldistuseks põhiseaduse sisust. Samal ajal on preambula juhtkirjaks põhiseadusele, aitamaks tõlgendada üht või teist põhiseaduse normi. Eelnõu sissejuhatus sedastab, et sellegi põhiseaduse vastuvõtmine toetub enesemääramise vääramatule õigusele, mis rahvale kuuluvana on temalt võõrandamatu. Eelnõu autorid jagavad seisukohta, mille kohaselt eesti rahva riiklik enesemääramine toimus 1918. aastal. Sellest tulenevalt pole käesoleva põhiseaduse näol tegemist uue enesemääramise aktiga, vaid riikluse kestvuse praktilise rakendamisega. Antud tõsiasja kinnitamiseks konstateerib preambula eesti rahva vankumatut tahet kindlustada ja edasi arendada 24. veebruaril 1918. aastal väljakuulutatud Eesti Vabariiki. Seega, vaidlused vabariigi numbri ümber peaksid antud põhimõtte aktsepteerimise korral muutuma mõttetuks. Riikluse kestvuse idee rakendamisel ei pidanud me toetuma mitte ainult teoreetilistele konstruktsioonidele. Me fikseerime preambulas, et toetutakse ühtlasi ka 1991. aasta 3. märtsi rahvahääletuse tulemustele. Teatavasti vastas 3. märtsil 77,8% Eestimaa elanikest küsimusele "Kas teie tahate Eesti Vabariigi riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse taastamist?" jaatavalt. Paremat kinnitust 1918. aasta enesemääramise akti jätkuvale jõusolekule on raske välja mõelda. On tähelepanuväärne, et jaatava vastusega iseseisvuse taastamiseks ühines väga suur hulk isikuid, kes rangelt võttes pole 16. juuni 1940. aasta seisuga Eesti Vabariigi kodanikud või nende otsesed järeltulijad. Viiekümne aasta jooksul on aeg maailmas rutakalt edasi läinud. Sõjajärgses Euroopas ja kogu maailmas on endale teed rajanud demokraatia, rahvusvaheline õigus ja inimõigused. Rohkem kui kunagi varem esineb rahvusvaheline õigus siseriikliku demokraatia garandina. Pole kahtlust, et meie tagasipöördumine Euroopa kultuurriikide perre saab toimuma läbi demokraatia ning rahvusvahelise õiguse reeglite järgimise, läbi inimõiguste austamise nii sõnas kui ka teos. Põhiseaduse eelnõu sissejuhatus kinnitab, et Eestis juhitudakse rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetest ning otsustatakse rajada Eesti riigi olevik ja tulevik õiglusele, õigusele ja vabadusele. Antud põhimõtte leiab põhiseaduse tekstis väga paljudel juhtudel konkreetset rakendamist. Tema aktsepteerimise korral antakse paljuski ette üsna piiritletud suund meie tulevase seadusandluse süsteemile ja sisule. Ustavuse kinnitamine demokraatiale ja inimõigustele pole loosung, vaid tegevusjuhised. Ta on meie sisemise kodurahu kindlustamise vahend ja rahvusvahelise prestiiži tagamise meetod. Ta peab olema meie igapäevase käitumise reegel, mis muudab võimatuks seadusjärgse autoritaarsuse tekkimise. Meil pole kahjuks põhjust pead liiva alla peita ja arvata, et nii objektiivsed kui ka subjektiivsed põhjused ja ajendid autoritaarse mõtteviisi levikuks Eesti ühiskonnas oleks jäädavalt minevikku jäänud. Isegi ühiskondlik pinnas autoritaarsusele pole kuhugi kadunud. Eesseevad majandusraskused võivad taolise mõtteviisi üsna jõuliselt päevakorda tuua. Seetõttu on meie

kohus konstrueerida selline põhiseadus, kus demokraatia ise suudab tugevdada demokraatiat ja kus demokraatia leiab igakülgset kaitset põhiseaduselt. Põhiseadus sisaldab endas demokraatia karkassi ja ühteaegu loob demokraatiale seaduslikkuse toetiku. On ütlematagi selge, et tugev demokraatia on parimaks kaitseks inimõigustele. Sama selge on seegi, et inimõigusi austav ühiskond ei luba kunagi ahendada demokraatia tegevusvälja. Sissejuhatuse lõpetab tema praeguses redaktsioonis põhiseaduse lähema ja ühtlasi kaugema eesmärgi püstitus – praegustele ja tulevastele põlvedele rahu ja kindlustunde tagamine. See on rahu nii Eesti sees kui ka rahu rahvusvahelises plaanis; see on rahu nii kogu rahvale kui ka igale inimesele; see on rahu nii inimese vaimule kui ka ihule. See kõik kokku on kindlusetunne kõigile, mida riik peab suutma pakkuda kõikjal ja kõiges. [...]

V. Salum: [...] Preambulas me viisime esimesesse lõiku sisse ühe sõna, see on alguses: "Eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlustada, arendada oma riiki." Ka taastada, kuna 1920. aasta ja 1937. aasta põhiseaduse preambula kajastavad konkreetselt nende vastuvõtmist. Nii et siin on sõna "taastada". Preambula neljandasse lõiku lisime sõnaühendi "kaitseks maale ja rahvale". Toimkonna mõned liikmed pidasid vajalikuks rõhutada ökoloogilist külge ja samuti rahvuse mõistet, aga ka rahvusriigi või rahvuse kestmise mõistet, enamus ei pidanud vajalikuks seda nii selgelt rõhutada. Toimikond hääletas üksmeelselt juurde täienduse "kaitseks maale ja rahvale", mis on ju eesti stiilitraditsiooni jätkamine. Liia Hänni ettepanek leidis ka toetust samas lõigus: "pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende kestmises ühiskondlikus edus ja üldises kasus". Preambula viimases lõigus (see kõik on 1937. aasta põhiseaduse teksti juures, kus "kõrgeim võim on rahva käes") võiks rahva mõiste lahti kirjutada: "... 24. veebruaril 1918. aastal väljakuulutatud Eesti Vabariigi kodanikkonna käes". Seda me lõplikult ei otsustanud. See on ka praegu ühe variandina välja pakutud, et seda preambulat kokku võtta ja rahva mõistet selgemalt piiritleda, et see ei oleks mitmeti tõlgendatav. Selle lõigu viimane lause: "... kõrgeim võim on rahva käes, ja mida juhib valitav riigipea tema poolt ametisse kutsutava valitsuse ning kahekojalise rahvaesinduse tasakaalustatud koostöös." Seda me esialgu ei otsustanud lõplikult ära, nii et selles osas oleks hea mõtteid vahetada. [...]

I toimikonna 27.09.1991 koosoleku protokollist.¹⁰

Arutati 1938. aasta põhiseaduse kehtimise küsimust. Vooglaid teatas, et tema vestles nelja juristiga, kes kinnitasid, et 1938. aasta põhiseadus on jõus. Assamblee juht aga olevat sõnanud, et 1938. a põhiseaduse konstruktsioone ei ole süsteemne. Runnel leidis, et praegune olukord tuleks kuulutada erakorraliseks. Salum leidis, et 1938. aasta põhiseadus on piisavalt süsteemne. Kõigepealt peaks esitama aga rakendamise seaduseelnõu. Leiti, et arutelu juurde peaks kutsuma veel juriste, kelle arvamusega saaks arvestada. Samu juriste, kes on eelnõu autorid, ei tasuks Vooglaiu arvates kutsuda. Runnel leidis, et võiks kutsuda kas prof. Rebase, E. Talviku või J. Kaljuvee. Salum helistas koheselt E. Talvikule, kellele otsustati saata kõik olemasolevad põhiseaduste projektid.

¹⁰ ERA.R-2324.1.13, l 14.

A. Lepsi eelnõu¹¹

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada oma riiki;

- mis on loodud eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatu õiguse alusel 24. veebruaril 1918. aastal;
- mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele, austades ja ausameelselt täites rahvusvaheliste lepingute ja kokkulepetega võetud kohustusi;
- mis juhindub rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiipidest ja normidest, neutraliteedipoliitikast ja tuumavabast Eestist;
- mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning tagatiseks praegustele ja tulevastele põlvvedele nende elutingimuste parandamiseks ning sotsiaalseks arenguks;
- mis jääb rahvavõimu alusel valitsevaks demokraatlikuks vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes, mida juhivad rahva poolt valitav Vabariigi President, Riigikogu ning Vabariigi Valitsus võimude lahususe tasakaalustatud põhimõttel, võttis eesti rahvas vastu rahvahääletusel (kuupäev, kuu, aasta) järgmise põhiseaduse:

I toimkonna 28.09.1991 koosoleku protokollist:¹²

Vooglaid tõstatab taas küsimuse, kas 1938. aasta põhiseadus kehtib või mitte. Ta leiab, et kui põhiseadus kehtib, siis oli väär toimkonnal otsustada 1938. aasta põhiseaduse aluseks võtmine. Runnel arvab, et juhul kui põhiseadus kehtibki, kannab toimkonna töö põhiseaduse muutmise seaduseelnõu ettevalmistavat iseloomu.

Hänni leiab, et tuleb suhtuda lugupidamisega varasematesse vabariigi põhiseadustesse ja võtta sealt kasulik. Seetõttu tuleks arutada kõiki eelnõusid ja hinnata, kuivõrd nad vastavad tänapäevale. 1938. aasta põhiseaduse kehtestamisega olukorda ei paranda. Sirendi leiab, et Hänni pakutud teed minnes jõutakse ummikuni. Teeme vaid uue konstitutsiooni projekti teiste kõrvale, mis hiljem loetakse kehtetuks ning ajalugu vaid naerab. Salum tahab panna hääletusele, kas 1938. aasta põhiseadus kehtib või mitte. Runnel leiab, et ei saa venitada niisama aega ja hääletada seda, kas põhiseadus kehtib, kui ta de facto ei kehti. Hänni kinnitab, et 1938. aasta põhiseaduse kehtestamine ei muuda tegelikku olukorda. Struktuur tuleb ümber kehtestada. Runnel leiab, et Assamblee peaks tegema ettepanku, et kehtestataks 1938. aasta põhiseadus suuremas mahus, et seadusetus ükskord lõppeks.

J. Adamsi töögrupi eelnõu¹³

Eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada oma riiki,

¹¹ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1158.

¹² ERA.R-2324.1.13, l 15–21.

¹³ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1170.

mis on loodud eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on tuginenud 1920., 1933. ja 1937. aasta rahva poolt heaks kiidetud põhiseadustele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule, pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
mis jääb rahvavõimu alusel valitsetavaks demokraatlikuks ja rahumeelseks riigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes, ja mida juhivad tasakaalustatud koostööl riigivanem, rahva poolt valitav riigikogu ja nende ametisse kutsutav valitsus,
võttis.....1992. aasta rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse.

K. Kulboki eelnõu¹⁴

Eesti rahvas, kõikumatus usus ja vankumatus tahtmises taastada riiki, mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele ning kus on tagatud stabiilsus, järjepidevus ja traditsioonide austamine, võttis (N päeval) rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 04.10.1991 istungi stenogrammist:

A. Leps: Minu eelnõu preambulas on selgelt kirjutatud, et kõrgeim võim on rahva käes, mida juhivad rahva poolt valitud Vabariigi President, Riigikogu ning Vabariigi Valitsus võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel. Seda peetakse arvatavasti minu eelnõu üheks puuduseks. See ei ole puudus, vaid, vastupidi, eelnõu tugevus. Praegu on vaja tugevat, õigem oleks öelda, tugevdatud presidendivõimu, mitte aga anarhiat ja majanduslikku laostatust.

PA 11.10.1991 istungi stenogrammist:

J. Adams: [...] Nüüd tulen detailsema vaatluse juurde. Kõigepealt preambula probleemid. Ma ei räägi mitte peatükkide järjekorras. Alguses käsitlen põhiliselt kodanike õiguste ja kohustuste peatükki, siis mitmeid väiksemaid ja sõltumatuid peatükke selle juures ja oma ettekande lõpus jõuan kõige seostumatute, rohkem omavahel seostamist vajavate peatükkide, nimelt riigivõimu korralduse juurde. Ma palun mind vabandada, et ma hakkam hüplema ühe peatüki juurest teise juurde ja ei lähe mitte paragrahvide järjekorras, kuid ma arvan, et see on sisuliselt vajalik. Kõigepealt preambula probleem. Tähendab, ma olen saanud mitmesuguseid ettepanekuid preambula seda- või teistmoodi tegemiseks. Milles on siin probleem? Probleem on selles, et suhteliselt pikad preambulad on Eesti põhiseaduste traditsioon. Maailmas on küllalt palju põhiseadusi, millel üldse mingisuguseid preambulaid ei ole, aga ma arvan, et meie ei peaks traditsiooni rikkuma. Sisulistest märkustest on kõige olulisem see, et preambula peaks tingimata viitama õiguslikule seosele, järjepidevusele vabariigis varem kehtinud kolme põhiseadusega. Sellega ma olen täiesti nõus, kuid kõige muu suhtes ei ole autorite grupp seadnud mingisuguseid kindlaid piire. Aga nüüd, ilma preambulata me ei saa hakkama. [...]

¹⁴ Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1184.

I. Hallik: "Preambula". Autorite eelnõus häiris 3. märtsi rahvaküsitlusele viitamine, mida eelnõu tekstis nimetatakse rahvahääletuseks. Samuti peeti vajalikuks märkida preambulas ära Tartu rahu. 4 toimkonna liiget pooldasid autorite ja 3 Jüri Adamsi eelnõu.

J. Adamsi eelnõu osas I toimkonnale 19.10.1991 seisuga laekunud ettepanekud¹⁵ koos I toimkonna 19.10.1991 koosoleku protokolliga väljavõtetega¹⁶:

- S. Vahtre: 2. lõigus kuupäev 24.02.1918 kas: a) välja jätta või b) sõnastada „ja välja kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal“. Sellise parandusega on nõus Kelam ja Hänni.
- H. Runnel: Tuua preambulis ajalugu käsitlev tekst, mis sisaldaks lühiülevaadet Eesti riigi minevikust, et toonitada kogu vabariigi sünni- ja kujunemise ajaloolist aspekti. Hänni ei poolda raske ajaloo sissetoomist. Salum leiab, et Runnelil on väga hea ja kompaktne tekst, mis võikski preambulaks olla.
- Ü. Uluots: 4. lõik¹⁷ „juriidiline müra ja nostalgia, millel pole kohta seaduses“.
- Ü. Uluots: viimases lõigus kasutada sõna „president“.

I toimkonna 19.10.1991 formuleering¹⁸

Eesti rahvas
kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlusta ja arendada riiki,
- mis on sündinud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel, vabanemisega suurriikide ülemvõimu alt vabadussõja abil aastail 1918-1920, okupeeritud ja koloniseeritud Nõukogude Liidu poolt 1940. ja järgnevatel aastail, taastatud rahvusliku ning õigusliku järjepidevuse alusel Eesti Vabariigi 1937. a. põhiseaduse osalise taaskandamise, riiklike aktide ning rahvusvahelise tunnustuse taaskinnitamise läbi aastail 1989-1991,
- mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
- mis on kaitseks maale ja rahvale, sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende kestmises, ühiskondlikus edus ja üldises kasus,
- mis jääb demokraatlikuks..... ja rahumeelseks riigiks, mida juhivad tasakaalustatud koostööl riigivanem, Riigikogu ja nende poolt ametisse kutsutav valitsus,
võttis.....rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 25.10.1991 istungi stenogrammist:

V. Salum: Kolleegid! Tegelikult ma pean tutvustama esimese toimkonna esimest aruannet, kuna ratsahobuse seljas ja põlve peal ei saa nii kiiresti teha. Esimese toimkonna pädevusse kuuluvad preambula, I peatüki ja III peatüki täiendatud eelnõu tekst, kus allakriipsutatud osa langeb ühte Jüri Adamsi eelnõu tekstiga. Allakriipsutamata osad on esimese toimkonna

¹⁵ ERA.R-2324.1.16, l 52.

¹⁶ ERA.R-2324.1.13, l 37–39.

¹⁷ „mis on tuginenud 1920., 1933. ja 1937. aasta rahva poolt heaks kiidetud põhiseadustele,“. Koostaja märkus.

¹⁸ ERA.R-2324.1.16, l 49.

täiendused. Preambulas on kõige pikem täiendus Hando Runnelilt ja see on ajalooline lühikokkuvõte Eesti põhiseaduste väljakujunemisest, eriti raskes olukorras põhiseadusliku riigikorra taastamisest. Esimese toimkonna enamus oli kindlalt selle poolt, et preambulat tuleks selliselt täiendada, 1 hääli oli vastu või erapooletu. Ma ei hakka ette lugema, mis see täiendus on, aga see on selgitav ja vajalik.

I. Hallaste: Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Lähtudes teie tekstist, teie preambulast, on mul kaks küsimust. Millised riiklikud, rahvusvahelise tunnustuse taaskinnitamise aktid leidsid aset 1989. aastal, mis oleksid olnud õigusliku järjepidevuse aluseks? Ma mõtlen just 1989. aastat.[...]

V. Salum: Esimene küsimus puudutab riiklikke akte. Me ei ole hakanud siin neid kõiki loetlema, ma arvan, kõik mõistavad, mis aastatel 1989–1991 on vastu võetud. Kas on vaja kõike niiviisi nüüd kaaluma hakata, millised need on? Küsimus võib tekkida, kas üldse seda sisse võtta. Kas Hallaste ettepanek on riiklikud aktid eelnõust välja jätta?

I. Hallaste: (Vastab kohalt, ei ole kuulda.)

V. Salum Konstitutsiooni keskpunkt on rahvas kõrgema riigivõimu kandjana. Eesti Kongressi ja selle peakomitee otsuseid ei saa ka päris kõrvale panna. [...]

Ü. Aasakivi: Lugupeetud juhataja! Lugupeetud härra ettekandja! Minu küsimus puudutab neid täiendusi, mis on toodud preambulasse seoses ajaloo faktide nimetamisega. Kas see ajaloo faktide esitamine preambulast on tingitud vajadusest kaitsta põhiseaduslike normidega meie ajalugu võimalike väärtõlgenduste eest? Kas te olete püüdnud oma toimkonnas analüüsida ja hääletada küsimusi ka sellest aspektist, mis on riigi põhiseaduse kaitset vajav või riigi ülesehitust sätestav küsimus ja mis ei ole? Aitäh!

V. Salum: Meil on vaja midagi enam kui tavalist seadust ja see kaitse on vaja sätestada ka põhiseaduses. Sest teise riigi sekkumine meie riigi või naaberriigi ellu, kui see on põhiseaduse rikkumine, on natuke suurem kuritegu. Nii et Eesti rasket aega arvesse võttes leidsime, et preambulast peaksid olema need lõigud sees.

T. Kork: Teine küsimus puudutab preambulat. Kas esimene toimkond näeb suurt tragöödiat selles, kui preambulast ajalootemaatika üldse välja jätta?

V. Salum: Mis puutub Eesti ajaloo väljajätmisesse, siis kõige hädasohtlikum on inimene ja rahvas ilma ajaloota. Meie seisukoht on küll, et põhiseaduses me peaksime lühidalt esitama riigi ajaloo kõige olulisemad faktid.

H. Rebas: Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud härra ettekandja! Mul on kaks küsimust. Nimelt on preambulast lõik ajaloolise seisakuaja kohta ja et me olime okupeeritud ja koloniseeritud Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal ja järgnevatel aastail. Kui on juba ajalugu, siis võiks olla natuke täpsem ajalugu. Kui Tartu Ülikooli professor ma küsin, miks on siit välja jäänud natsionaalsotsialistlik Saksamaa. Kas te olete sellele mõelnud või kas sellel lausel on üldse mõtet? Ma isiklikult pooldan selle ärajätmist.

V. Salum: Härra Rebase ettepanekut peab tõsiselt kaaluma. Mis puutub okupeerimisse ja koloniseerimisse, siis me kaalusime ka pikemat loetelu – kõik, kes on meid tahtnud enda kolooniaks saada. Kuid toimkonna arutelul me jätsime need pikemad loetelud ära, püüdsime

kasutada võimalikult vähe riikide nimesid. Aga stiililiselt vajab see kahtlemata veel viimistlemist. Toimkonna seisukoht oli, et katsume mõisteid rohkem paika panna, aga töö jätkub

H. Runnel: Austatud juhataja! Ma kuulun ka esimese toimkonna koosseisu ja ma ei tea, kas tohin üldse segada. Minu küsimus on selline. Kui ma tohiksin vajaduse korral sõna võtta nende punktide kaitseks, mis on kõige rohkem küsimusi tekitanud, s. t. ajalooline osa ja sõjaväeküsimus, tähendab, neutraalsuse küsimus, siis ma tahaksin appi minna härra Salumile ja enda projekti siiski toetada, kui see on lubatud. Tänan!

V. Salum: Tänan, härra Runnel, abi eest! Ma annaksin meeleldi vastamise võimaluse härra Runnelile, kuna tema on nende paranduste autor. Kui mulle enam küsimusi ei ole ... Siiski on

Juhtaja: Aitäh härra Runnelile, kes temale omasel delikaatsel viisil juhtis meie tähelepanu sellele, et assamblee tegevus hakkab segama põhiseaduse koostamist. Selleks et meie tegevus oleks sihikindlam, ma palun, et härra Salum võtaks seisukoha, kas me alustame diskussiooni nende probleemide üle, mida esimene toimkond soovib panna hääletamisele. Nimelt, eile juhatuse koosolekul oli meil toimkondade juhtidega selline kokkulepe, et katsumiseks täna arutada peasjalikult neid probleeme, mis on tematoimkondades päevakorral, töö jätkamiseks tuleks need täna lahendada. Me leppisime kokku ka selle, et kui toimkonnad soovivad, siis me arutame iga põhiprobleemi eraldi. Härra Salum! Kas on võimalik alustada nende põhiprobleemide esitamist, mida te soovite panna hääletamisele? Sellisel juhul avame küsimused ja sõnavõttud nende probleemide kaupa, mis lähevad hääletamisele. Härra Salum, palun, teie seisukoht!

V. Salum: Minu seisukoht on, niipalju kui ma jõudsin küsida, et neid täiendusi ja parandusi, mis meil on, me hääletamisele ei esita, me oleme nendega rahul. Preambula ja üldsätete kohta käivad ettepanekud sobivad sinna

Juhataja: Lugupeetud assamblee liikmed! Kas te soostute sellega, et me kujundame oma ühise seisukoha, kuidas diskussiooni jätkata? Kas me keskendume nendele probleemidele, mis lähevad hääletamisele, või jätkame üldist küsimuste esitamist pärast sõnavõtte ja loomulikult siis me jõuame kunagi ka hääletamiseni? Kuidas me teeme? Kas on vastuvõetav see, et me teeme organisatsioonilises osas ühe kiire hääletamise? Kas ollakse sellega nõus, et juhatus korraldab tänase istungi töö edaspidi nii, et küsimused ja sõnavõttud toimuvad sellel teemal, mille määrab tematoimkond küsimusega, mida hakatakse hääletama?

V. Salum: Siin ma natuke selgitan. Ma ei saa praegu töö käigus esineda kogu toimkonna arvamuse väljendajana. Selles suhtes ma arvan, et annaksin sõna Hando Runnelile, kuna palju küsimusi on preambula kohta.

J. Adams: Ma tunnen ennast kohustatud olevat teha kogu redaktsiooni kohta mõningaid märkusi, osalt vastan siin kerkinud probleemidele. Meie projektis järgis pikk preambula 1938. aasta põhiseaduse traditsiooni. Enamik põhiseadusi on üldse ilma mingisuguse preambulata. Minule isiklikult oleks ka sümpaatne, kui Eesti Vabariigi põhiseadusel ei olekski üldse mingit preambulat, sest preambula ei kannu endas mingisugust põhiseaduses vajalikku informatsiooni.

V. Saatpalu: Lugupeetud juhataja ja lugupeetud härra Adams! Ma toetan kahel käel teie mõtet preambula väljajätmise kohta. Ma palun kõiki toimkondi jätta oma peatükkidest välja nii palju teksti kui iganes võimalik, nende peatükkide osas, mis kuuluvad niikuinii teistes seadustes

lahtikirjutamisele. Me peame selles põhiseaduses kirjutama detailideni lahti peatükid, mida mujal seadustes ei käsitleta. Peame minimeerima nende peatükkide sõnastuse, mis kirjutatakse mujal lahti. Selles mõttes oli mul väga meeldiv kuulata Jüri Adamsi ettepanekut jätta preambula välja. Minu arvates on ka teistes arutusel olnud peatüki paragrahvides veel liialt palju n.-ö. lihtsalt taolisi fraase, mis põhiseadusesse ei kuulu.

H. Runnel: Kallid kolleegid ja lugupeetud juhataja! Ma tahan natuke reglementi rikkuda, et ei jääks kõlama ainult need mõtted, mis töötavad meie toimkonna põhitegevuse vastu. Siin on toodud väiteid, ahmitud ja kahmatud muude põhiseaduste järele ja on öeldud, et paljudes ei olegi preambulat olemas. Kuid ma heitsin silmad üle prantslaste põhiseaduse (kui see on põhiseadus, võib-olla mõni ütleb, et see ei ole põhiseadus). Me teame, mis on prantsuse stiil ja prantsuse uhkus, nad isegi nimetavad seda oma rahvalauluks, mida meie nimetame riigihümniks. Kogu see ajalooline osa võibolla erineb mõne teise rahva hingelaadist, aga niipalju kui me oleme puutunud kokku ajalookäsitlusega, siis väga sageli viidatakse sellele, et eesti rahvas on omapärane rahvas, et tal puudub keeles tulevikuvorm ja sellepärast on tema hingelaadis ülekaal mineviku käsitlemisel ja riigiehituslikus mõttes on see olulisem kui mõnel Ida-Euroopa rahval, kes on rohkem tuleviku eest sõdinud. Sellepärast, arvestades tõugu, meie omapära, on ajaloo käsitlemine meil täiesti omapärane. Ma julgen seda nimetada ka sellepärast, et mingi põhiseadus algab sellega, et kogu võim tuleb jumalast. Kas me seda ei jäljenda oma põhiseaduses? Miks me ütleme, et kõige kandjaks on rahvas?

I toimkonna 19.10.1991 formuleeringule 04.11.1991 seisuga laekunud muudatusettepanekud¹⁹ koos I toimkonna 28.10.1991²⁰ ja 01.11.1991²¹ koosolekute protokollide väljavõtetega:

- Ü. Aaskivi: Jätta välja ajaloo lühiülevaade. Juhul, kui toimkond ei nõustu, paneb selle ise alternatiivina hääletamisele²².
- K. Kama: Jätta välja I toimkonna poolt 19.10 esitatud täiendused, sest põhiseadus pole ajalooõpik.²³
- T. Kork: Preambulast jätta välja 1940-1991 iseloomustav mittetäielik loetelu. Salum on Runneli luuletuse sõnastusele toetudes selle ettepaneku vastu, väites, et ilma mineviku nimetamiseta on Eesti üks ajaloota ja peata rahvas. Hänni ei nõustu ja leiab, et ajaloosse saab suhtumist väljendada ka märksõnade abil. Selliseks sõnaks on tema jaoks „taastada“. Hänni tuletab meelde, et ta on algusest peale ajalugu käsitleva sätte vastu olnud. Pealegi ei alga Eesti ajalugu 1918. aastast. Runnel leiab, et seda hirsmat ideoloogiat, mille allla Eesti rahvas suruti, kandvad rahvad tuleb ära märkida. Ideoloogiline kriis on kohutav ja seda tuleb fikseerida. Vooglaid leiab, et Hännil on õigus – ajalugu ei alanud alles 1918. aastal. Runnel leiab, et tuleb näidata, kust me tuleme, millisest surmast me oleme pääsenud ja vaevalt ellu jäänud, kui üldse jääme.

¹⁹ ERA.R-2324.1.13, 178.

²⁰ ERA.R-2324.1.13, 141.

²¹ ERA.R-2324.1.13, 167–71.

²² ERA.R-2324.1.38, 113.

²³ ERA.R-2324.1.38, 117.

- K. Kama: Adamsi projektist 6. lõik²⁴ välja jätta, sest edaspidi kirjas
- R. Taagepera: „Mis on“ on liiga absoluutne ja loorberitel istuv, esitades tihtipeale tõigana seda, mille poole me pürime.

03.11.1991 seisuga koostas I toimkonnale ettepaneku²⁵ ka Hain Rebas: „Kui opereerida Eesti ajalooa Põhiseaduse preambulas, peaks see esiteks olema korrektne (siin puudub vihje NS-Saksa küllatki toorele okupatsioonile 1941-44!) ja teiseks mitte rihitud mõne teise riigi vastu, olgu ta siis olnud ükskõik milline. Palun tähelepanu panna, et Põhiseadus m.s ühe rahva ja riigi rahvusvaheline visiitkaart küll. See olgu puhas ja väärikas, järelkult mitte reanshistlik ega agressiivne. Seda võime olla, kui me seda kindlasti soovime, hoopis teistes seostes. Pooldan seetõttu preambulas järgmist, lühendatud ajaloolist varianti: Siin /klambrites/ jäetud sõnad tuleks välja jätta, lisanduste/muudatuste ettepanekud on alla kriipsutatud. „Vabadussõda“ tuleks ikkagi kirjutada suure algustähega:

„...-mis on sündinud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel, võideldud vabaks/ suurriikide ülemvõimu alt / Vabadussõjas/ abil / aastail 1918-1920 okupeeritud ja koloniseeritud / Nõukogude Liidu poolt /1940. ja järgnevail aastail...“

Tulemus kiirem, asjalikum – ja keegi ei saaks meile selle eest näpuga näidata.“

I toimkonna 30.10.1991 formuleering²⁶

Eesti rahvas

kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlusta ja arendada riiki,

- mis on sündinud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel, vabanemisega suurriikide ülemvõimu alt vabadussõja abil aastail 1918-1920, okupeeritud ja koloniseeritud Nõukogude Liidu poolt 1940. ja järgnevail aastail, taastatud rahvusliku ning õigusliku järjepidevuse alusel Eesti Vabariigi 1937. a. põhiseaduse osalise taaskandamise, riiklike aktide ning rahvusvahelise tunnustuse taaskinnitamise läbi aastail 1989-1991,

- mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,

- mis on kaitseks maale ja rahvale, sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende kestmises, ühiskondlikus edus ja üldises kasuks,

- mis jääb demokraatlikuks ja rahumeelseks riigiks, mida juhivad tasakaalustatud koostööl riigivanem, Riigikogu ja nende poolt ametisse kutsutav valitsus,

võttis.....rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 31.10.1991 istungi stenogrammist:

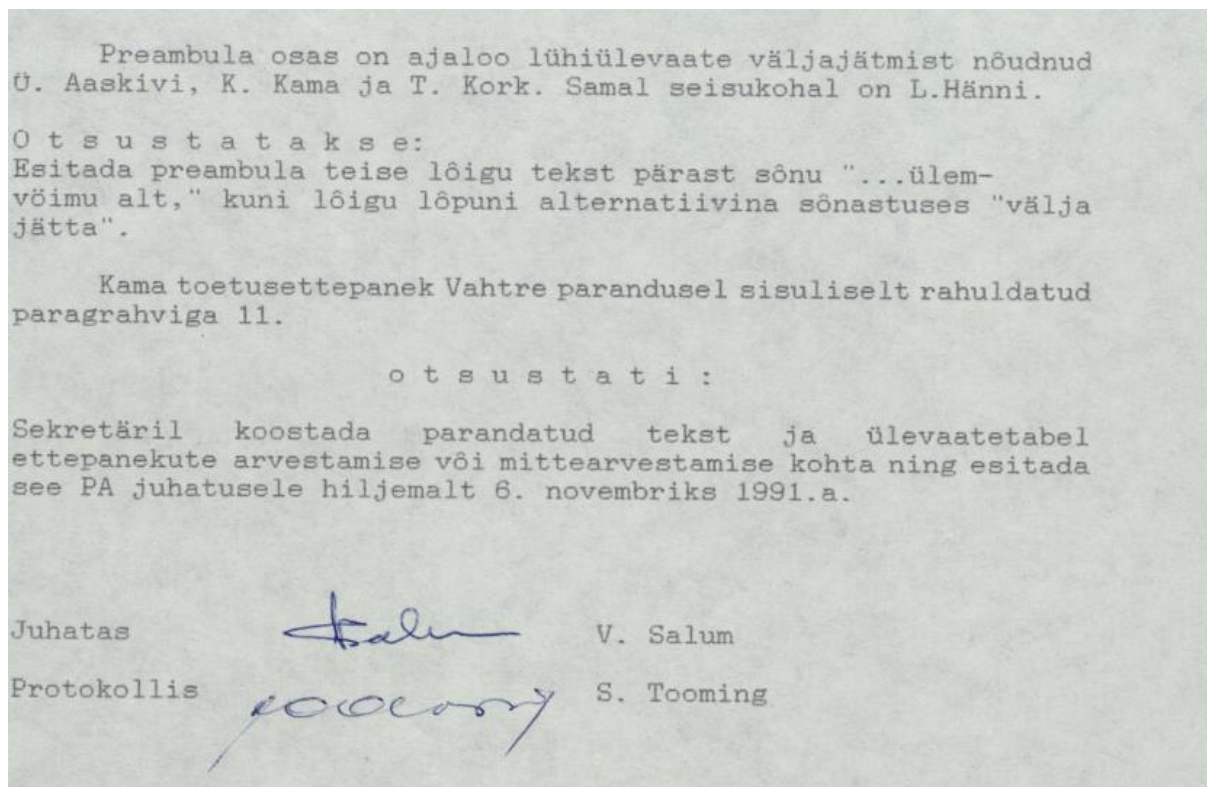
²⁴ „mis jääb rahvavõimu alusel valitsevaks demokraatlikuks vabariigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes, mida juhivad rahva poolt valitav Vabariigi President, Riigikogu ning Vabariigi Valitsus võimude lahususe tasakaalustatud põhimõttel,“. Koostaja märkus.

²⁵ ERA.R-2324.1.16, l 91.

²⁶) ERA.R-2324.1.13, l 57.

V. Salum: [...] Kui nüüd tulla varasemate peatükkide juurde tagasi, siis väga palju ettepanekuid on tulnud preambula kohta. Kõiki peame arvestama ja tahame arvestada, sellepärast me preambulasse pakutud ettepanekuid täna hääletusele ei paneks, kuna need tuleb läbi kaaluda, et ei oleks niisugust lööklauselist argumentatsiooni, et see ja see ei ole põhiseaduse asi. Niisugust argumentatsiooni me püüame vältida. Palun kõigil teha ettepanekuid ja kaasa mõelda, sest preambulasse on sisse kirjutatud ajalooline ülevaade härra Runneli poolt ja see on vajalik. Paraku jääb Adamsi eelnõust välja väga oluline põhiseaduste loetelu, tähendab, konstitutsiooniline järjepidevus. Seda on vaja siiski kajastada, aga küsimus on, kas seda teha preambulas või lisapeatükis. Kaldume arvama, et põhiseaduste järjepidevus võiks olla viimases peatükis. Põhiseadus ei ole mitte ainult paragrahvide kogu, vaid on ka sotsiaaleetika põhisätete kogu. Just seda tahaks kajastada preambulas, et eesti rahvas ei ole ajaloota rahvas. Nii et need mõtted peab kuidagi sisse võtma preambulasse ja XVI peatükki.

I toimkonna 1.11.1991 koosoleku protokollist:²⁷

I toimkonna 04.11.1991 formuleering²⁸

Eesti rahvas
kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlusta ja arendada riiki,
- mis on sündinud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel, vabanemisega suurriikide
ülemvõimu alt vabadussõja abil aastail 1918-1920,

²⁷ ERA.R-2324.1.13, l 17.

²⁸ ERA.R-2324.1.13, l 80; ERA.R-2324.1.16, l 101.

okupeeritud ja koloniseeritud Nõukogude Liidu poolt 1940. ja järgnevatel aastail, taastatud rahvusliku ning õigusliku järjepidevuse alusel Eesti Vabariigi 1937. a. põhiseaduse osalise taaskandamise, riiklike aktide ning rahvusvahelise tunnustuse taaskinnitamise läbi aastail 1989-1991,

ALTERNATIIV:

Jätta välja tekstilõik alates sõnadest „vabadussõja abil“ kuni lõigu lõpuni.

- mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
- mis on kaitseks maale ja rahvale, sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende kestmises, ühiskondlikus edus ja üldises kasuks,
- mis jääb demokraatlikuks ja rahumeelseks riigiks, mida juhivad tasakaalustatud koostööl riigivanem, Riigikogu ja nende poolt ametisse kutsutav valitsus,
võttis.....rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 08.11.1991 istungi stenogramm:

V. Salum: Austatud kolleegid, alustaksime preambula vaatlemist ja siin on nüüd vaja assamblee seisukohta kahe variandi suhtes: kas ajaloo preambula või toimkonna poolt ka teisena välja pakutud kärbitud ajaloo variant. Preambula alglauset me täiendaksime ühe sõnaga, võrreldes 1937. aasta põhiseadusega ja Adamsi eelnõuga. Sinna on lisatud sõna "taastada" – taastada, kindlustada ja arendada. Küsimus on teises, pikemas lõigus, mis koosneb mitmest alalõigust ja kus on rõhutatud kahte mõistet. Esiteks, Eesti riiki, mis on sündinud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel – just need sõnad "rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel". Toimkonna arvates on see väga oluline meie rasket ajalugu arvesse võttes. Siis teine alalõik: okupeeritud ja koloniseeritud Nõukogude Liidu poolt 1940. aastal. See ei ole lihtsalt ajalooõpikuna siia toodud, vaid okupeeritud ja koloniseeritud on Eesti paraku siinamaale. Ja just sõna "koloniseeritud" on meil antud poliitilises olukorras vaja rõhutada, sest see ei ole mitte ajalugu, vaid see on praegu meie ümber toimuv reaalsus. Et ära hoida asjatut demagoogiat, et Eestis rikutakse inimõigusi ja kiusatakse taga vähemusrahvusi, siis minu arvates ja kogu meie toimkonna arvates on selline hästi lühike ajaloo kokkuvõtte hädavajalik preambulas ja tal ei ole mitte ainult tagasivaatav-ajalooline, vaid just reaalspoliitiline tähtsus. Me oleme ju koloniseeritud – see sõna on väga vajalik. Siis on selles ajaloolises lõigus veel "taastatud rahvusliku ning õigusliku järjepidevuse alusel". Ka see mõte on hädavajalik, kui me tahame, et põhiseadus oleks eetiline, kajastaks mentaliteeti, mis praegu toimub ja millises suunas me tahame minna. Nii et siin on toimkonna poolt välja pakutud kaks varianti: täielik, teil käes olev tekst või siis jätta sealt välja keskosa, kolm väikest lõiku. Ma arvan, et mõnel on vast soov veel põhjendada ühte või teist varianti, ja kui juhatus vajalikuks peab, siis võib preambula osas mõttevahetuse avada. Kui sõnavõtusoovijaid ei ole, võime asuda kohe hääletamisele.

R. Taagepera: Ma soovin esitada küsimuse, kas Nõukogude Liit väärrib seda, et ta oleks mainitud Eesti Vabariigi põhiseaduses. Ma soovitan jätta sisse "okupatsioon", "anneksioon", aga sõna "Nõukogude Liit" välja jätta. Ta ei väärri seda Eesti Vabariigi põhiseaduses.

V. Salum: Siin võib vaadelda mitutpidi. Piiblis on kirjas Kaivas: see, kes andis Kristuse okupantide kätte surmamõistmiseks. Kaivase nimi on säilinud piiblis. Me ei saa Vene ajalugu käsitleda ilma mongolititari ikketa, see on seal sees, ja Eesti ajaloo on see viimane

kolonisatsioon, kõige hävitavam genotsiid, mis järgnes, ja seda ei saa me ajaloost välja jätta, sest kolonisatsioon jätkub ja minu arvates ei ole paha, kui mõnda asja nimetatakse nimepidi.

V. Niitsoo: Mis kaalutlustel on siin lõigus – "mis on sündinud rahvusliku enesemääramise kustumatul alusel, vabanemisel suurriikide võimu alt" – jäetud Eesti riigi taassünni kuupäev 24. veebruar 1918 välja? Aitäh!

V. Salum: Me ei ole seda välja jätnud, me oleme viinud selle § 11 alla. Nii et kahtlemata see kuupäev peab olema – võime ju siin diskuteerida, kus täpsemalt, aga meie ei ole tahtnud seda välja jätta.

V. Salum: Paneksime hääletusele preambula teksti, nii nagu ta on toimkonna poolt eelnõus esitatud. Nii et põhitekst hääletamisele – kes on selle teksti poolt.

Juhtaja: Härra Salum, kas te soovite, et viiakse läbi konkureeriv hääletamine toimkonna põhiteksti ja alternatiivi vahel, või te soovite, et viiakse läbi hääletamine ainult toimkonna põhitekstiga seoses? Siis peab koguma enam poolt- kui vastuhääli, konkureeriva hääletamise reeglid on teised. Kumb hääletamiskord?

V. Salum: Assamblee on vist harjunud konkureeriva hääletamisega, nii et paneksime siis põhiteksti esimese alternatiivi konkureerivalt hääletamisele.

Juhtaja: Aitäh, härra Salum! Palun veel kord läbi viia kohaloleku kontroll ja seejärel asume hääletama. Kohaloleku kontroll. Kohal on 33 assamblee liiget. 20 minuti jooksul on meid tabanud mõningased kaotused. Asume hääletama. Küsimus, mida me lahendame, on põhiseaduse projekti preambula tekst. Teile on esitatud kaks varianti: põhivariant, mille on koostanud toimkond, ja alternatiiv, mis on lisatud põhitekstile. Esimene küsimus: kes on selle poolt, et preambula on esitatud tekstina, nii nagu toimkond on selle kirjutanud? Kes on preambula põhiteksti poolt? Hääletame. Täna! 17 häält. Ja nagu me kokku leppisime, panem konkureerivalt teise küsimuse hääletamisele. Kes on selle poolt, et preambula tekstiks jääb alternatiivne tekst? Palun hääletame! Alternatiivi poolt anti 16 häält. Niisiis, põhitekst sai 17 häält ja alternatiiv 16 häält. Meie reglemendi reeglite järgi on konkurentsist väljunud võitjana põhitekst, kuid siiski ainult ühe häälega. Härra Salum, palun uuesti kõnepulti!

H. Rebas: Armas härra Salum! Mulle ei meeldi, et Eesti Vabariigi põhiseaduses näidatakse näpuga hea naaberriigi peale, seda tehakse ka preambulas ikka veel. Ma olen katsunud selle kohta sõna võtta ja toetaksin nii jõuliselt, kui ma üldse saan, härra Lauri Vahtre seisukohta, et kui juba ühte okupanti nimetada, siis tuleks ikka surmkindlalt nimetada ka teist okupanti. Mu küsimus on: mis saab baltisakslastest, kes lahkusid tegelikult enne okupatsiooni, aga siiski nagu mingisuguse okupatsiooniohu tingimustes? See oli siis aastal 1939. Kas te olete nende peale ka mõelnud?

V. Salum: Näpuga näitamine ei ole jah viisakas, aga kogu aeg on kodueestlasi manitsetud, et ärge Vene karu ärritage, ärge iseseisvust taotlege, taotlege rahvademokraatliku maa staatust, katsuge liidulepingu raames midagi kätte saada. Neid õpetussõnu on meile jagatud küllaga ja paraku me näeme, et ajalugu läks hoopis teist teed. Mis puutub teise küsimusse, siis Vaterlandi läinud sakslased loobusid kõigist sinsetest omanditest ja õigustest. Nii et see probleem peaks minu teada juriidiliselt küllaltki selgelt lahendatud olema.

V. Saatpalu: Sellega seoses ma tahaks öelda, et esimesel toimkonnal on üldse tendents kirjutada sisse just lähioleviku, lähimineviku terminoloogiat, mida härra Taagepera siin ka nentis. Seda

on preambulas näha, seda on selles §-s 5 näha. Ma teen siiski toimkonnale ettepaneku see veel kord üle vaadata, sest omalt poolt ma kahtlemata kirjutati apellatsioon. Võib-olla ma leian ka kaaslasid selle preambula teksti suhtes, kuhu on jälle ajalugu sisse kirjutatud ja mis jäi nüüd puhtjuhuslikult kuidagi kõikumata.

I. Hallaste: Ja teine asi, millele ma tahtsin tähelepanu juhtida, on üks siin saalis toimunud hääletamine. Põhiseaduslik Assamblee hääletas ja ühe hääle häälteenamusega jäeti see osa preambulasse sisse. Preambulas on räägitud riiklikest aktidest, mis võeti 1989.–1990. aastal vastu. Selle lausega (kui see niimoodi siia sisse jääb) tunnistab põhiseadus Eesti NSV Eesti Vabariigi õigusjärglaseks. Ma selgitan, miks see nii on, miks selline tunnustamine tekib. 1989. aastal ei olnud olemas teisi riiklike organeid peale ülemnõukogu. Eesti Kodanike Peakomitee ei olnud riiklik organ ja ka Eesti Kongress ei olnud riiklik organ ega võtnud vastu riiklike akte. Ainuke organ, kes pretendeeris riiklike aktide vastuvõtule, oli Eesti NSV Ülemnõukogu ning rääkides riiklikest aktidest, mis on vastu võetud aastatel 1989–1991, millele tugineb Eesti Vabariik, me tunnustame Eesti NSV Eesti Vabariigi õigusjärglaseks ja praeguse vabariigi nn. kolmandaks vabariigiks. Sellest lähtudes oleks esimene toimikond pidanud asja sisemise loogika säilitamise nimel tegema ettepaneku panna § 5 sisse lause, et kõik Eesti NSV kodanikud on Eesti Vabariigi kodanikud. Kui ta sellise asjaga nõus ei ole, siis tuleb preambula uuesti läbi hääletada. Kolmas toimikond sellega nõus ei ole, et Eesti NSV kodanikud on Eesti Vabariigi kodanikud. Me esitame juhatusele ametliku apellatsiooni hääletada täna pärastlõunasel istungil uuesti preambula küsimust. Vastasel korral, kui seda lauset välja ei hääletata, tuleb esimesel toimikonnal sisse panna Eesti NSV kodanikke puudutav lause. Aitäh!

S. Endre: Ja lubatagu nüüd veel toetada kolleeg Hallastet, kes õigesti juhtis tähelepanu vastuolule meie põhiseaduse projekti preambulas. Tänan!

L. Hänni: Austatud kolleegid, soov saada põhiseaduslikke garantiisid Eesti loodusele on igati mõistetu, kui me arvestame oma praegust olukorda. Ka esimeses töögrupis koorus see soov juba preambula arutamisel väga selgelt välja ja kui te olete preambulat tähelepanelikult lugenud, siis märkate, et 1938. aasta põhiseadusega võrreldes on lisandunud mõte, et Eesti riik peab olema kaitseks ka Eesti maale ja rahvale.

I. Hallaste: Aitäh, austatud juhataja! Kolmandal toimikonnal ei ole oma peatükist täna midagi hääletusele panna, sest kõik vanad probleemid on läbi hääletatud ja uued probleemid, mis tekivad seoses täna kella kaheks laekunud parandusettepanekutega, ei ole hääletusvalmis. Küll aga on meil juhatusele esitatud üks apellatsioon seoses preambula hääletusega, kuid ilmselt oleks selle juurde mõistlikum asuda pärast kõiki teisi hääletusi. Aitäh!

H. Runnel: Aga võib-olla mõned ulatuslikumad apellatsioonid, mis esitatakse, tasuks siiski lükata järgmise nädala peale, sest meie toimikond töötab. Näiteks me oleme välja töötanud selle preambula ajaloolise osa. Ma püüdsin sõnastada väga lühidalt juba töö käigus ja ma loeksin ette, et siis hiljem otsustada: Eesti riiki pole olnud, aga meil on mõte tulnud, et ta ikka praegu loome, tulevikus maha joome.

V. Salum: Mis puutub apellatsioonidesse preambula osas, siis neid hääletame järgmine kord.

Juhtaja: Neljas ja viimane hääletamine: kes on selle poolt, et üldsätetes on fikseeritud, et Eesti Vabariigi iseseisvuspäev on 24. veebruar? Hääletame. Tänan! Kümne poolthääle ja 24 vastuhäälega on assamblee otsustanud, et üldsätetes pole vaja fikseerida, et Eesti Vabariigi iseseisvuspäev on 24. veebruar.

V. Salum: Kui § 11 läks välja, siis me peame preambulas seda arvestama. Nii et palun selle preambula kohta tehtud apellatsioonide hääletamised lükata edasi järgmise reede peale.

Juhtaja: Suur tänu! Kas härra Hallaste ja härra Koha on nõus asjade sellise käiguga? Ei. Sõna on härra Hallastel selleks, et lugeda ette apellatsioon ja siis otsustame, kas me täna saame hääletada. Härra Hallaste, teil on sõna. Palun!

I. Hallaste: Austatud juhataja! Meie apellatsioon puudutab täna hommikust hääletust preambula alternatiivi kohta. Teatavasti 17 poolthäälega 16 vastu hääletas Põhiseaduslik Assamblee põhimõtte poolt, et Eesti NSV on Eesti Vabariigi õigusjärglane. Sellest põhimõttest tulenevad väga rasked tagajärjed ja järeldused. Ma tutvustasin neid eelnevalt kõnes, kui andsin apellatsiooni üle. See juhtus enne kella kahte täna päeval. Ja kuna ühegi praegu läbihääletatud paragrahvi väljajätmine ei puuduta seda probleemi, millest oli juttu seoses selle preambula alternatiiviga, siis ma palun tungivalt see hääletamine võtta kordamisele, sest kolmanda toimkonna liikmed on veendunud, et Põhiseaduslik Assamblee ei andnud endale aru, mida ta sisse hääletas – lihtsalt ei teadvustanud kõiki neid probleeme, mis sellega olid seotud. Ma paluksin panna see hääletusele. Aitäh!

V. Salum: Härra Hallaste süüdistus oli ülimalt kaalukas ja mina ainuisikuliselt ei ole pädev otsustama. Kui tahetakse tõesti peale suruda tänast hääletamist, siis palun võimaldada esimesel toimkonnal enne koosolek teha.

Juhtaja: Juhatus otsustas, et meil ei ole võimalik hakata vaheaegu tegema, sest siis me loomegi sellise pretsedendi, et iga apellatsiooni puhul on toimkondadel võimalik veel korraks nõu pidada. Selle tõttu vaadatakse apellatsioon läbi nädala pärast. Täna on aga apellatsioon tehtud teatavaks ja võetud arvele.

I toimkonna 04.11.1991 formuleeringule 11.11.1991 seisuga laekunud muudatusettepanekud²⁹

- R. Taagepera: Jätta välja 2. lõigust „Nõukogude Liidu poolt“.
- H. Rebas: Ajalooline variant sõnastada: - mis on sündinud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel, võideldud vabaks Vabadussõjas aastail 1918-1920, okupeeritud ja koloniseeritud 1940. ja järgnevatel aastail...
- S. Vahtre: Tulenevalt 08.11.91 hääletustulemustest uuesti arutusel S. Vahtre ettepanek 18.10.91 sõnastada 2. lõik „...mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24.02.1918. a.“.
- L. Hänni: Asendada sõna „sündinud“ sõnaga „loodud“.

11.11.1991 seisuga muudatusettepanekute koondtabelis märgiti, et preambuli 2. lõigu teksti redigeeriti I toimkonna poolt lähtudes kõigist varem laekunud ettepanekutest ja I. Hallaste poolt 08.11.1991 esitatud apellatsioonikaebuse³⁰ läbivaatamise tulemustest.

²⁹ ERA.R-2324.1.13, l 82; ERA.R-2324.1.16, l 189.

³⁰ ERA.R-2324.1.38, l 22.

I toimkonna 09.11.1991 koosoleku protokollist:³¹

Salum pakub, et välja jätta preambuli 2. lõigust viimane lauseosa ja asendada see sõnastusega selliselt, et tuleks sisse „vabadusvõitluse“ või „vabassõda“. Ta arvab, et „riiklike aktide“ mõiste tekitab poleemikat, võiks välja jätta, sest Hallaste apellatsioon just sellega argumenteeritud. Seetõttu soovib Salum uuesti läbi vaadata, kuhu võtta 24. veebruar 1918, mis hääletamisel välja jäeti. Sirendi toonitab, et ka K. Kama toetab S. Vahtre ettepanekut selle kuupäeva sissekirjutamiseks.

Runnel leidis, et kuna kõik väljajäetud ettepanekud on inspireeritud tema ettepanekutest, siis oleks õige jätta kõik tema poolt pakutu välja ja jätta ainult J. Adamsi tekst.

Salum rõhutas, et kord hääletati läbi, et ajalugu jääb, seetõttu ise pole enam mõtet loobuda.

Vooglaid leiab, et tuleb teha esiteks tekst, mis sobib saalis ja teiseks, et I toimkonda ei peetaks ka nii põikpäiseteks. Arvab, et kui tuleb uuesti hääletusele, on reaalne, et hääletatakse ikkagi välja. Oli ühe punktiga ülekaal siiski ainult selle tõttu, et vähe oli momendil kohal. Võiks olla lühem variant. Tuletab meelde, et Vahtre täiskogu istungil küsis Saksa okupatsiooni kohta, mis oli 40-ndail aastail. Kui on NL okupatsioon sees, siis peaks ka Saksa sees olema.

Runnel leidis, et maha võiks võtta NL poolt ja „riiklike aktide“, kuid viide 1937. a. põhiseadusele tuleks jätta. Koloniseerimine on ajalooline protsess ja peaks testi jääma.

Hänni palub endale ära seletada, mis tähendab „taastatud rahvusliku ja õigusliku järjepidevuse alusel“.

Runnel leiab, et see on võitlus kodakondsuse probleemi ümber.

Hänni on seisukohal, et kodakondsus on suhe riigi ja kodaniku vahel, rahvusega seost ei ole.

Salum asub seisukohale, et kui kõik Euroopa riigid on rahvusriigid ja Eesti kuulub Euroopasse, siis ta on rahvusriik.

Hänni leiab, et see ei vasta tõele. Tekstis on öeldud, et on juba taastatud...Korrektne on õiguslik järjepidevus. Rahvuslikkusega ei ole siin midagi ühist. Rahvuslikust küljest on tegemist enesemääramisega.

Runnel leiab, et see ongi rahvuslik järjepidevus.

Salum asub seisukohale, et kui piirdatakse ainult õigusliku järjepidevusega, siis on varsti kõik eestlased. Nagu Lebedevgi juba ennast juba nimetab.

Sirendi ja Vooglaid arvavad, et mitte ainult 1989-91 ei olnud vabadusvõitlus, vaid kuulus 40-ne kiri oli juba varem.

Hänni toonitab, et mitte mingil juhul ei tooks väljendit „II vabadussõda“ sisse.

Arutatakse H. Rebase ettepanekut.

Otsustatakse, et PA täiskogu istungile viiakse hääletamisele 2 varianti: I pikem, H. Rebase ettepanekut arvesse võttes redigeeritud tekst, II S. Vahtre ettepanekuga täiendatud redigeeritud tekst.

³¹ ERA.R-2324.1.13, 172.

PA 15.11.1991 redaktsiooni I versioon³²

Eesti rahvas

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taastada, kindlustada ja arendada riiki,
- mis on loodud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel vabanemisega suuriikide
ülemvõimu alt Vabadussõjas aastail 1918-1920,
Okupeeritud ja koloniseeritud 1940. ja järgnevail aastail, taastatud rahvusliku ning õigusliku
järjepidevuse alusel Eesti Vabariigi 1937. a. põhiseaduse osalise taaskandamisega aastail
1990-1991 ning rahvusahelise tunnustuse taaskinnitamisega,

ALTERNATIIV:

Sõnastada preambuli 2. lõik järgmiselt:

„- mis on loodud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24.
veebruari 1918. aastal“, okupeeritud ja koloniseeritud...

- mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
- mis on kaitseks maale ja rahvale, sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja
tulevastele põlvedele nende kestmises, ühiskondlikus edus ja üldises kasus,
- mis jääb demokraatlikuks ja rahumeelseks riigiks, mida juhivad tasakaalustatud koostööl
riigivanem, Riigikogu ja nende poolt ametisse kutsutav valitsus,
võttis.....rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

Kaido Kama 11.11.1991 apellatsioon preambula juurde³³

Teen ettepaneku esitada põhiseaduse preambula järgmises sõnastuses:

Eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud
Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24. veebruaril 1918.
aastal, mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele
rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises
kasus, võttis ... 1992. a. rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse, mis pannakse kehtima
1938. aasta põhiseaduse asemel.

Redaktsioonitoimkonna I istung 13.11.1991³⁴

J. Adams: Mida rohkem preambulit parandatakse, seda halvemaks ta läheb.

³² ERA.R-2324.1.16, l 192.

³³ ERA.R-2324.1.37, l 10.

³⁴ ERA.R-2324.1.25, l 2-5; ERA.R-2324.1.25, l 186-189.

K. Kama: Minul on oma preambuli variant³⁵

Lg.1. Sama, mis Adamsil

Lg.2. Vahtre parandus

Lg.3. Jätta samaks

Lg.4. Jätta välja

Lg. 5. Jätta samaks

Lg.6. Jätta välja

Lg.7. Võttis 1992. aastal vastu.

Sellele teha alternatiiv: Jätta kõik numbrid välja.

J. Adams: See kõlab.

P. Kask: parem kui eelmised variandid. Viimase kiillause väljajätmist tasuks kaaluda.

K. Kama: I toimkonna teksti pole mõtet arutada.

Seda mõtet toetavad P. Kask, T. Käbin.

Taastada – ei meeldi I toimkonnale.

Riiklikule enesemääramisele – redaktsioonitoimkond pooldab „okupatsioon ja kolonisatsioon“. „Nende kestmisel“

Ka 1920. a. põhiseaduses ei ole 700 aastast orjapõlve.

Me pakume omapoolse redaktsiooni, mis kantakse teksti.

Kompromiss – maa ja rahvas sisse.

J. Adams: Las see preambul olla, milline on.

PA täiskogu 15.11.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Alustame preambulast. Mäletatavasti eelmine kord me juba hääletasime preambula suhtes alternatiivi ja ühe häälega otsustasime, et ajalugu käsitlev osa peaks jääma preambulasse alles. Kuna Põhiseaduslik Assamblee jättis üldsätete osas välja paragrahvi, mis määras Eesti Vabariigi iseseisvuspäevaks 24. veebruari, siis toimkond leidis, et on püütud arvestada härra Sulev Vahtre ettepanekut tuua see tähtis kuupäev sisse preambulasse. Kuid kuna oli ka mitmeid ettepanekuid preambula ümbersõnastamise kohta, siis on praegu meil omavahel konkureerimas kaks preambula varianti: üks, kus on viide Vabadussõjale, ja teine, kus on viide 24. veebruarile 1918. Ja samuti on teile välja jagatud härra Kaido Kama apellatsioon, kus on tervikuna esitatud põhiseaduse preambula uus redaktsioon. Ma tuletan teile meelde, et härra Kama ettepanekut on ükskord juba assamblees ka arutatud ja selles küsimuses hääletatud. Aga kui juhatus peab võimalikuks apellatsiooni rahuldada, siis tuleb loomulikult härra Kama ettepanek panna hääletamisele.

Juhataja: Suur tänu! Proua Hänni, kas oleks otstarbekas teha nii, et me praegu ei lähekski edasi esimese toimkonna aruandega, sest ma saan aru, et esimene probleem on ette kantud?

L. Hänni: Jah, meie probleeme saab lahendada jaokaupa.

³⁵ ERA.R-2324.1.37, l 10.

Juhataja: Täna! Meil on töökord kokku lepitud nii, et kõigepealt on võimalik aruandjale esitada küsimusi. Palun, millised on küsimused proua Hännile, esimesele toimkonnale?

I. Hallaste: Austatud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma tahaksin kuulda teie isikliku seisukohta, millist neist variantidest, mis praegu hääletusele tulevad, kõige paremaks peaksite. Praegu te esitasite toimkonna seisukohta, aga milline on teie isiklik seisukoht.

L. Hänni: Isiklik seisukoht on mul toimkonna arvamuse suhtes selline, et me oma preambulas peaksime võimalikult lähtuma nendest traditsioonidest, mis on olnud Eesti Vabariigi eelmiste põhiseaduste preambulas. Seetõttu ma ei pooldanud, et siin väga detailselt käsitleda Eesti Vabariigi ajalugu.

Juhataja: Täna! Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, proua Hänni! Sõna on härra Saatpalul. Palun!

V. Saatpalu: Tere hommikust! Meie põhiseaduse eelnõu, mille me täna kätte saime läbitöötatuna ja niipalju kui me oleme seda jõudnud lugeda, näitab, et me oleme osanud 130 paragrahvilt jõuda 155 paragrahvile. Ma olen siin pidevalt võidelnud selle eest, et põhiseadus peaks olema võimalikult lühike. Sellepärast ma kutsun oma kolleege üles hääletama Kaido Kama teksti poolt, sest minu meelest sobib Eesti ühiskonna mõttelaadiga, et see oleks lühike, konkreetne ja nagu ka üks siin hiljuti käinud ekspert ütles, et sobiks paindlik põhiseadus, ilma ülearuse täpsustamiseta. Minu arust on selle eelnõu praeguse variandiga liiale mindud, eriti täpsustustega Eesti riigi ajaloo suhtes. Ma toetan Kaido Kama asjalikku preambulat, kutsun teid selle poolt hääletama. Täna!

Juhataja: Aitäh! Palun, kas on veel sõnavõtjaid? Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Juhatusel on järgmine ettepanek. Kolleegid, palun tähelepanu! Me asume hääletama täpselt viie minuti pärast, aga ma palun see viis minutit kasutada selleks, et kõik jõuaksid tähelepanelikult läbi lugeda selle teksti, mille on esitanud Kaido Kama, ja need kaks alternatiivi, mis on Põhiseadusliku Assamblee eelnõus preambulas kirjas. Hääletamine tuleb konkureeriv. Viis minutit selleks, et kõik jõuaksid tähelepanelikult kolme varianti uurida ja selgitada oma seisukohta nende variantide suhtes. Viis minutit saab kohe läbi. Sõna palub veel härra Linnart Mäll.

L. Mäll Ma tahaksin teie tähelepanu juhtida, lugupeetud juhataja ja assamblee liikmed, asjaolule, et preambula teksti koostanud esimene toimkond, kuhu ma ise ei kuulu, on arvestanud mitmeid märkusi ja on seda preambulat väga ilusti ümber töötnud, kusjuures preambula on väga konkreetne ja ajalooliselt täpne ja selles puudub igasugune sõnavahet. Sellepärast ma kutsun üles hääletama preambula poolt, mille hääletamisega võttis vastu esimene toimkond.

Juhataja: Täna, härra Mäll! Kohaloleku kontroll, me asume kohe hääletama. Kohal on 39 assamblee liiget. Sõnavõtjatena on ennast täiendavalt registreerinud härra Eller, Tamme ja uuesti härra Mäll. Täna, härra Mäll! Ma loodan siiski, et ei ole vajadust enam sõna võtta. Kolm varianti on teie ees ja mul on ettepanek langetada hääletamise teel meie otsus. Kas keegi protesteerib selle vastu? Palun tähelepanu, me alustame hääletamist! Niisiis, probleem on

põhiseaduse eelnõu preambulas. Konkureerivalt tuleb hääletada kolme variandi suhtes. Kaks neist on kirjas Põhiseadusliku Assamblee eelnõu tekstis ja üks lisalehel pealkirjaga "Apellatsioon preambula juurde", mille on esitanud härra Kama. Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et preambulas oleks esitatud redaktsioon, nagu see on assamblee eelnõu preambula põhitekstis: "mis on loodud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel vabanemisega suurriikide ülemvõimu alt Vabadussõjas aastail 1918–1920"? Kes on selle teksti poolt? Hääletame. Poolt on 12. Teine küsimus. Kes on selle poolt, et põhiseaduse eelnõu preambulas oleks tekst, nagu see on esitatud meile välja jaotatud eelnõu projekti alternatiivtekstis: "mis on loodud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal"? Palun hääletada! Poolt 8. Esimese vooru viimane, kolmas küsimus. Kes on selle poolt, et põhiseaduse eelnõu preambula oleks sõnastatud nii, nagu on esitatud Kaido Kama apellatsioonis, mille tekst on teil käes? Hääletame. Kes on apellatsioonis esitatud teksti poolt? Poolt 28. Teine voor. Konkureerivalt esitan hääletamisele kaks küsimust. Kes on selle poolt, et põhiseaduse eelnõu preambula tekst oleks selline, nagu ta härra Kama apellatsioonis esitatud on? Hääletame. Palun, kes on selle teksti poolt, mis on esitatud apellatsioonis? 28 häält. Ja viimane küsimus. Kes on selle poolt, et põhiseaduse preambula tekst oleks esitatud kujul, nagu see on assamblee eelnõu põhitekstis, variandis, milles on sõnad "mis on loodud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel vabanemisega suurriikide ülemvõimu alt Vabadussõjas aastail 1918–1920"? Kes on assamblee eelnõu preambula põhiteksti poolt? Palun hääletame! Variant kogus 10 häält. Kahes voorus läbi viidud hääletamised näitavad seda, et assamblee eelistab teksti, mis on esitatud härra Kama apellatsioonis. Mul on selline ettepanek, et me tervet teksti või teksti üksikuid osi lõplikult hääletame siis, kui me oleme kolmanda lugemise faasis, seepärast praegu võtame teatavaks assamblee eelistuse. Proua Hänni, palun uuesti kõnepulti! Probleem nr. 2.

PA 15.11.1991 redaktsiooni II versioon³⁶

Eesti rahvas
 kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
 mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
 kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
 mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
 mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja
 tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus,
 võttis.....1992. a. rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse, mis pannakse
 kehtima 1938. aasta põhiseaduse asemel.

³⁶ ERA.R-2324.1.4, l 61.

PA 22.11.1991 redaktsioon³⁷

Eesti rahvas
kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja
tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus,
võttis 1. jaanuaril 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel ... 1992. a.
rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA täiskogu 22.11.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Alustame preambulast. Siin on tehtud täpsustus viites 1938. aasta põhiseadusele, alustades täpse kuupäevaga, nagu soovitas redaktsioonitoimkonnale härra Kalle Jürgenson³⁸.

Redaktsioonitoimkonnale 22-27.11.1991 laekunud ja 22.-23.11-1991 PA täiskogu istungist menetlusse jäänud ettepanekud³⁹:

V. Salum; H. Runnel; A. Sirendi: Lisada 1. lõiku „kõikumatus usus ja vankumatus tahtes taasluua, kindlustada ja arendada riiki.“

V. Salum; H. Runnel; A. Sirendi: Lisa 2. lõigu lõppu „okupeeritud ja koloniseeritud 1940. ja järgnevatel aastatel“.

Redaktsioonitoimkonna otsus: Ei ole arvestatud.

PA 29.11.1991 redaktsioon⁴⁰

Eesti rahvas
kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja
tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus,
võttis 1. jaanuaril 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel ... 1992. a.
rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

³⁷ ERA.R-2324.1.4, 1 107.

³⁸ ERA.R-2324.1.37, 1 12.

³⁹ ERA.R-2324.1.16, 1 217.

⁴⁰ ERA.R-2324.1.4, 1 129.

PA 29.11.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Kõigepealt, preambula on jäänud samaks, nagu see kujunes välja teisel lugemisel toimunud hääletamiste tulemusena, kuigi redaktsioonitoimkonnale laekusid praegu kaks ettepanekut preambula muutmiseks, härradelt Salumilt, Runnelilt ja Sirendilt, mille te leiaste tabelist. Redaktsioonitoimkond ei pidanud praegu põhjendatuks hakata preambulas jällegi muudatusi tegema

L. Hänni: Kõigepealt preambula. Nagu tabelistki selgub, olid siin ettepanekud härradelt Salumilt, Runnelilt ja Sirendilt. Vahepeal laekus toimkonnale apellatsiooni korras ka preambula uus tekst. See vist ei ole veel kirjalikult teie laudadele jõudnud, kuigi sai paljundusse antud. Redaktsioonitoimkond on nõus selles küsimuses täna hääletust läbi viima, kui materjal teile kirjalikult välja jagatakse. Esimese toimkonna seisukoht on, et nad on nõus jätma ka küsimuse menetlusse.

Juhataja: Esimene probleem, millele proua Hänni tähelepanu juhtis, on preambula, kuid preambula uut teksti meile praegu välja jagatud ei ole. Võib-olla on võimalik selle juurde tagasi pöörduda, momendil me seda küsimust ilmselt käsitleda ei saa.

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Teie lauale on jõudnud preambula alternatiivne eelnõu, mille on esitanud esimene toimkond. Nagu ma juba ütlesin, oli esimene toimkond nõus sellega, et ka praegune versioon jääks menetlusse. Soovitan küsida esimese toimkonna arvamust, kas me täna jõuame hääletamiseni või ei. Redaktsioonitoimkond oli seisukohal, et me võiksime nimetatud küsimust täna hääletada.

V. Salum: Ma ütlen sama, mida ütles härra Kaido Kama⁴¹. Need motiivid on samad, lükkame selle preambula hääletamise järgmisele korrale. Kõik saavad rahulikult tekstiga tutvuda ja seda omalt poolt siluda. Nii et jätame preambula hääletamise järgmisele korrale.

A. Kaalep: Väga väike märkus. Kas ei saaks selle preambula hiidpika lause eesti keele seisukohalt korrektseks teha? Ma tean küll, et see sõnajärg on võetud Eesti eelmisest põhiseadusest, aga see ei tähenda, et me keeleliselt seda parandada ei võiks. Panen ette sõnastada ta niimoodi (ma esitan ainult struktuuri): kõikumatus usus arendada oma riiki, mis on loodud, tuginenud, okupeeritud, mis on rajatud, mis on kaitseks, mis on demokraatlikuks, võttis Eesti rahvas 1992. aasta rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse. Niimoodi oleks lause korrektne. See on minu väike ettepanek.

S. Sovetnikov: Lugupeetud kolleegid! Minu arvates on meil preambulas väga hea tekst ja me peame aru saama, et me ei kirjuta mitte ajalooõpikut, vaid me arutame meie põhiseadust. See

⁴¹ Kaido Kama leidis PA 29.11.1991 istungil enda esitatud apellatsioonide osas järgmist: „Mul on, jah, selline tagasihoidlik soov, et neid minu esitatud apellatsioone hääletada siis, kui need hääletused on lõplikud, mitte nii, et me praegu hääletame ja siis nädala pärast hakkame jälle teistpidi otsustama.“ Koostaja märkus.

preambula tekst, mille meile pakkus omal ajal Kaido Kama, oli minu arvates väga hea. Me võime hääletada juba seda alternatiivi. Aitäh!

Juhtaja: Tänan, härra Sovetnikov! Juhatus aktsepteerib siiski härra Salumi kui toimkonna esimehe seisukohta. See on assambleele teatavaks tehtud. Lugupeetud kolleegid! Täname arutelu näitab, et on väga valus, kui toimkonna või assamblee liikme mõtteid ei aktsepteeri assamblee tervikuna. Küllap veel valusam on härra Adamsil, kelle eelnõu me võtsime aluseks ja tegime sellega tont teab mida, igal juhul tegime sellest assamblee eelnõu. Ma palun kõiki, ka teematoimkondi, olla siiski valmis tegema teatavaid mööndusi, sest põhiseaduse eelnõu ei saa koosneda mitte ainult teematoimkondade tekstidest, vaid peab olema üks tervik.

V. Salum: Tänan selle võimaluse eest! Kuna ikka korduvad vanad argumendid ajaloolise preambula vastu ja meie arvamused on siin kolklikult ühte- ja teistpidi, siis, et teie aega kokku hoida, soovitan taas üle vaadata rahvusvaheliste ekspertide kõnede stenogrammid lehekülgedel 18 ja 20. Kanada juristi MacPhersoni hinnang meie põhiseaduse kohta oli väga kiitev ja leheküljel 18 on kolmas punkt, kus ta arvab, et põhiseadus peab püüdma avada ühiskonna põhilisi väärtusi, ajaloolisi juuri, millest põhiseadus tuleneb jne. Nii et ta pidas väga vajalikuks ajaloolise osa kajastamist. Et teil ei oleks otsimisega palju tööd, siis ütlen, et lehekülgedel 18 ja 20 on väga pikad põhjendused. Hääletamine läheb siis kiiremini. Tänan!

Juhtaja: Suur tänu! Härra Salumi ettepanekul me lükkasimegi selle küsimuse arutamise edasi. Ma loodan, et härra Salumi sõnavõtt ei tähenda selles küsimuses teisele seisukohale asumist. Me lükkasime ikkagi selle küsimuse arutamise edasi, eks ole?

PA 29.11.1991 redaktsioonile 04.12.1991 seisuga laekunud ja 29.11.1991 istungist menetlusse jäänud redaktsioonitoimkonnale esitatud ettepanek ja apellatsioon⁴²:

I toimkond: Sõnastada preambul järgmiselt:

„Eesti rahvas kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud rahvusliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal, mis on tuginenud 1920., 1933. ja 1937. aastal rahva poolt heaks kiidetud põhiseadustele, okupeeritud ja koloniseeritud 1940. ja järgnevail aastail ja taastunnustatud rahvusvaheliselt 1991. aastal, mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis jääb demokraatlikuks ja rahumeelseks riigiks, võttis ... 1992. a. rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:“

S. Endre ja V. Rumessen: lisada preambulisse tekst: „Võtta vastu 1938. a Põhiseadusele tuginev (või sellest lähtuv) uus Põhiseadus.“. Lisada tekst: „Võttis vastu ... 1992. a. rahvahääletuse teel vastu uue Põhiseaduse, mis lähtub 1938. a. Põhiseadusest.“⁴³.

⁴² ERA.R-2324.1.16, l 222.

⁴³ ERA.R-2324.1.30, l 184.

PA 02.12.1991 redaktsioon⁴⁴

Eesti rahvas
kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
võttis 1. jaanuaril 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel 1992. aasta ...
rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

Redaktsioonitoimkonna 04.12.1991 koosoleku protokollist:⁴⁵

Preambulist vahetada „1. jaanuar“ välja „Eesti rahvaga“.

PA 06.12.1991 redaktsioon⁴⁶

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel 1992. aasta ...
rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 06.12.1991-07.12.1991 istungite stenogrammist:

L. Hänni: Kõigepealt on härra Ain Kaalepi ettepanekul tehtud minimaalsed muudatused preambulas, kus on veidi muudetud lõikude järjekorda, et tekst oleks ladusam ja kergemini loetav. Selle tulemusena on teksti algus, mis eelmises redaktsioonis oli mäletatavasti "eesti rahvas kõikumatus usus jne.", on eesti rahvas viidud viimasesse lõikesse, "... võttis eesti rahvas 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel ..." jne. Me jätsime siit välja ka viite 1938. aasta põhiseadusele, et ta jõustus just 1. jaanuaril. Kuna preambula ei ole veel normiloo tekst, siis on see viide piisavalt selge ja arusaadav, millisest põhiseadusest käib jutt. Ma ei kommenteeri esialgu neid paragrahve, kus redaktsioonitoimkonna poolt on sisse kirjutatud alternatiiv, sest need tulevad arutluse alla hiljem.

⁴⁴ ERA.R-2324.1.5a, 13.

⁴⁵ ERA.R-2324.1.25, 141.

⁴⁶ ERA.R-2324.1.24, 158.

Juhataja: Lugupeetud kolleegid! Arutelu all on preambula kaks varianti. Üks on eelnõu tekstis ja teine on ettepanekutes alternatiivina kirjas olev tekst. Palun, proua Hänni!

L. Hänni: Lugupeetud kolleegid! Õieti ei peaks redaktsioonitoimkond andma oma hinnangut ühele või teisele ettepanekule, mis tulevad otsustamisele assamblee liikmete poolt, kuid meie oma praeguses töös lähtusime põhiliselt sellisest arusaamisest, et antud küsimuses on assamblee juba üks kord oma otsustuse langetanud. Seetõttu võtsime oma redaktsioonilise töö aluseks selle teksti, mis oli juba eelnevalt eelnõusse sisse hääletatud, ja neid muudatusi, mida redaktsioonitoimkond sisse viis, võrreldes eelmise eelnõuga, ma teile ka juba tutvustasin. Ma ei analüüsinud väga detailselt esimese toimkonna alternatiivteksti. Ilmselt on siin mõned ebatäpsused, mis puudutavad näiteks kas või väljendit, et Eesti Vabariik on taastunnustatud rahvusvaheliselt, sest kui me järgime mittetunnustamispoliitikat Eesti Vabariigi ja teiste Balti vabariikide osas poole sajandi vältel, siis ilmselt ei ole see termin päris täpne, aga see on redaktsiooniline küsimus. Ma arvan, et siin tuleb assamblee liikmetel veel kord kaaluda kahte varianti ja langetada oma otsus. Aitäh!

I. Hallaste: Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Preambulaga tegelemine on muutunud siin Põhiseaduslikus Assamblees omamoodi naljanumbriks. Sellest on nii palju räägitud, nii palju hääletatud ja järjest tulevad uued variandid välja. Tundub, et esimene toimkond tahab kindlasti sisse panna lauseid: okupeeritud ja koloniseeritud 1940-ndail ja järgnevail aastail. Ma ei tea, ajaloolane ma ei ole, kas kolonisatsioon algas juba 1940. aastal või natukene hiljem, anneksioon oli 1940. aastal. Ma tahaksin selle esimese toimkonna ettepaneku juures juhtida tähelepanu sellele, et sellega taganetakse õigusliku järjepidevuse põhimõttest. Nad teevad ettepaneku panna sisse lause, et mis on tuginenud 1920., 1933. ja 1937. aasta rahva poolt heaks kiidetud põhiseadusele. Tuginemine mingisugustele põhiseadustele, mis on veel omavahel tegelikult vastuolus. 1920. aasta põhiseadust ja 1937. aasta põhiseadust on väga raske võrrelda ja ütelda, et need on teineteise alusel või need langevad täiesti kokku ja et praegune on selle alusel. See lause on õigusliku järjepidevuse seisukohalt tunduvalt halvem kui esialgses Kaido Kama poolt välja pakutud variandis ja selles, mis meil põhitekstis on: "Võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel vastu uue põhiseaduse." Kaido Kama tekst ütleb selgelt, et siiani kehtib, kuni see põhiseadus pole juriidiliselt vastuvõetud 1938. aasta põhiseadus. Tuginemine ühele või teisele põhiseadusele pole mingi argument. Argument on see, et siiani on kehtinud 1938. aasta oma, või vastavalt 1938. aasta põhiseaduse paragrahvile, kus kõrgema võimu kandja on rahvas, võtab rahvas vastu uue põhiseaduse. Ja põhivariandi tekst on "õigusliku järjepidevuse puhul" ja esimese toimkonna poolt esitatud ettepanek on sellest eemaldumine. See küsimus, millele Liia Hänni juhtis juba tähelepanu, s. o. "taastunnustatud rahvusvaheliselt 1991. aastal", ei ole õigusliku järjepidevuse seisukohalt ka päris korrektne. Nagu me teame, suur osa riike on meid kogu aeg tunnustanud, mingit taastunnustamist ei olnud. Oli kogu aeg tunnustatud Eesti Vabariigiga diplomaatiliste suhete sisseviimise tagamist. Aga kas seda on vaja öelda põhiseaduse preambulas? Ma kahtlen selles. Igal juhul "taastunnustamine" kui õigusliku järjepidevuse põhimõtetest taganemine mitte mingil juhul ei kõlba.

Siis lause: "Jäeb demokraatlikuks ja rahumeelseks riigiks." Millega võrrelda? Kas võrrelda 1938. aasta või 1940. aastaga või 1990. aastaga või 1989. aastaga? Kas Eesti oli juba siis demokraatlik rahumeelne riik? No rahumeelne ta oli, sõjaväge ei olnud, aga kas ka demokraatlik? Kuni ei ole oma põhiseadust, siis on demokraatiast ka natuke raske rääkida, sest rahval pole ikkagi eriti võimalik oma tahet kindlalt ja selgelt välja öelda. Ma kahtlen selles

lauses. Mida tähendab rahumeelne riik? Kas see tähendab, et me peaksime põhiseaduses piirama selle protsendi, kui palju ta tohib rahvuslikust koguproduktist või riigieelarvest kulutusi teha sõjaliseks otstarbeks? Kui valitsus esitab näiteks ülemnõukogule ettepaneku eraldada sõjaliseks otstarbeks 15%, kas see tähendab seda, et nüüd enam ei ole rahumeelne riik? Järelikult peaksime riigikaitse peatükis siis fikseerima selle protsendi. Kas see on mõttekas? Ma kutsun kõiki toetama põhitekstis toodud varianti, mille on ette valmistanud Kaido Kama ja mille poolt see saal korra juba üksmeelselt hääletas. Aitäh!

Juhtaja: Suur tänu! Härra Kross, kas te soovite assambleele nõu anda? Palun kõnepulti! Palun, mis me selle preambulaga teeme?

J. Kross: Head kolleegid! Nõu anda siin minu meelest ei ole põhjust. Ma võib-olla ei oskaks seda, aga kui ma kõrvutan 2. detsembri redaktsiooni 6. detsembriga, siis pooldan ma seda väikest ümberpaigutust, mis on tehtud. Nimelt seda, et Eesti rahvas on selles komplitseeritud avalauses viidud uude positsiooni. See oli Ain Kaalepi ettepanek ja ma usun, et tema ettepanekud asja lihtsustamise ja eestipäramise asjus on tunnustus- ja vastuvõtuväärsed. Mis puutub lisandisse, mida püüti vahepeal esitada, see komisjoni ettepanek praegu vastuvõetava põhiseaduse sidestamine mingi verbi kaudu 1938. aasta põhiseadusega, kas sellest johtuvalt või lähtuv või sellele tuginev uus põhiseadus, siis minu arvates see sidestus preambulas ei ole terviklik, sest me teame hästi, et vaimsuse erinevus kahe põhiseaduse vahel on üsna suur. 1938. aasta tugevasti totalitaristlikult häälestatud põhiseadus erineb ja peabki oluliselt erineb sellest, mille kallal me praegu töötame ning sellepärast niisugune teineteises juurdumine ei ole vist moment, mida peaks rõhutama. Ma toetan preambula seda redaktsiooni, mis 6. detsembri tekstis esineb. Kõik.

Juhtaja: Suur tänu, härra Kross! Palun, meil on võimalik asuda hääletama! Enne kui me selle protseduuriga algust teeme, ma selgitan veel kord. Ilmselt hakkab kolmanda lugemise aeg jõudma lõpule. Apellatsioonide esitamise kord näeb ette, et pärast tänast hääletust on piiratud võimalus apelleerida täna tehtavaid otsuseid. Selleks jääb meil võimalus pärast kolmanda lugemise lõpetamist. Sellepärast ma palun, et kõik käsitleksid eesolevaid hääletusi täie vastutustundega, sest need on ilmselt aluseks tekstile, mis avalikustatakse.

H. Runnel: Austatud juhataja! Austatud kolleegid! Ma siiski sõandan pisut vaielda eelnevate sõnavõtjatega ja tahaksin öelda, et esimese toimkonna pakutud variant ei ole nii halb ja rumal ja nii pahatahtlik, nagu mõned eelkõnelejad püüdsid veenda. Ma tahaksin öelda, et siin on järgitud seda põhimõtet, millega algas Eesti kodanike komiteede liikumine, mis oli Eesti Kongressi tugipunktiks. See oli Eesti Vabariigi taastamine ja õigusliku järjepidevuse säilitamine ja selle aus tunnustamine. Need põhjused ja seletused, et 1938. aasta põhiseaduse nimetamine meie poolt ei ole tarvilik, on minu meelest väärad. Ja nendest seisukohtadest taandumist julgen mina nimetada rahvusliku reetmise poliitikaks, hirmuks. Me oleme näinud dokumentaalfilmidest, kuidas siinsamas saalis kohalviibijad aplodeerisid meeletult ja pööraselt pärast seda, kui see kogu oli otsustanud liita Eesti Nõukogude Liiduga. Me oleme selle pärast väga palju kannatanud – üle 50 aasta. Ja see vaim, mida siin praegu üksmeelselt peale surutakse ja ette valmistatakse, on minu meelest väga halb vaim. Ma ei saa küll võrrelda ennast härra Ševardnadzega, aga ma pean analoogilise kokkuvõtte küll tegema, et lahknete liiga sellest lähtepunktist, kust te alustasite. Mul on väga kahju.

Juhtaja: Täna, härra Runnel! Lugupeetud kolleegid, mul on selline palve: kui on võimalik, lepime, palun, nii kokku, et sõna saab veel Rumessen ja kõneks Kama. Palun, kas saal

aktsepteerib sellist lähenemist või on proteste? Proteste ei ole, me oleme kokku leppinud. Ja teine märkus. Selleks et kolleegidest keegi ei tunneks, et teda on süüdistatud rahvuslikus reetmises, aga neid sõnu meie austatud kolleeg härra Runnel tarvitab, ma palun, et te viitsiksite läbi vaadata mõlemad variandid, sest sellisel juhul te leiaksite, et mõlemas variandis on viide 1938. aasta põhiseadusele. Tõsi, väljajaotatud eelnõus on see preambula viimases lõikes, kuid läbi võiks lugeda ka selle. Härra Rumessen, palun!

V. Rumesse: Lugupeetud kolleegid! Ma tahaks väga toetada siiski esimese toimkonna poolt sõnastatud preambula teksti ja juhtida teie tähelepanu sellele, et meie praegune olukord ei ole siiski poliitiliselt normaalne ja meil saab ka edaspidi omariikluse ülesehitamisel olema küllaltki palju probleeme, mis seavad meile praegu vastutuse mitte ainult tuleviku ees, vaid ka kogu meie rahva ees. Ma peaksin vajalikuks, et see ajalooline moment, mille üle me oleme siin palju rääkinud ja diskuteerinud, siiski säiliks preambulas. Samuti ma peaksin väga vajalikuks, mis on selles preambulas ka märgitud, et meie praegune põhiseadus tugineb varasematel aastatel vastuvõetud põhiseadustele, millega me näitame siiski ära selle järjepidevuse liini uue põhiseaduse vastuvõtmisel. Nii et ma tahaks teid kutsuda üles, et me peame väga vastutustundlikult vaatama seda probleemi ja mitte piirama siin seda tähendust, mis on antud praeguses preambula tekstis. See on minu jaoks natukene liiga üldsõnaline. Täna tähelepanu eest!

K. Kama: Austatud assamblee! Ma proovin teie aega viita hästi vähe ja rääkida hästi lühidalt. Härra Runneli sõnavõtet ma sain aru, et just mina olen see inimene, kes proovib praegu Eestit liidendada Nõukogude Liiduga ja ma ütlen härra Runnelile ja kogu assambleele ja kõikidele ajakirjanikele, kes siin viibivad, et kui see tõepoolest on niimoodi välja kukkunud, siis ma ei tee seda meelega. Nüüd edasi. Mis puutub preambulasse, siis vastuolu ei ole mitte ainult siin, vaid see on ka mujal tekstis ja see põhineb arusaamal, mida peab sisaldama põhiseadus. Kas ta peab sisaldama, kas ta on reaalsete printsiipide kogum või ta on normeeriv tekst, mis hakkab reguleerima ja korraldama meie igapäevast elu? Härra Runnel on esimese seisukoha kandja, mina olen teise seisukoha kandja. Me oleme selle asja üle vaielnud ka toimkonna töös, millest härra Runnel on osa võtnud. Nüüd edasi. Preambula on vaieldamatult selline osa põhiseadusest, mis otseselt tõepoolest midagi ei normeer. Samal ajal ka mina nii nagu härra Hallaste kahtlen väga sügavalt terminis "taastunnustatud". Kahtlen väga sügavalt terminis "on tuginenud nendele ja nendele põhiseadustele". Need on asjad, mis nõuaksid väga tõsist juriidilist ekspertiisi, et me siin, nagu juba on kujunenud kõnepruugiks, assambleega nendes küsimustes ei astuks ämbrisse. Need on väga tõsised asjad! Nüüd edasi. Kas peab olema põhiseaduses käsitletud meie ajalooline minevik? Mina isiklikult arvan, et me oleme olnud 50 aastat okupeeritud, koloniseeritud, annekteeritud ja kõik need muud vägisõnad siia juurde, aga see ei ole asi, millega uhkustada. Minul isiklikult on väga häbi, et meie isad ja vanaisad tegid 1939. ja 1940. aastal seda, mida nad tegid. Ja ma arvan, et meie lapselapsed ei peaks kusagil 100 aasta pärast lugema preambulast seda, et see 50 aasta jooksul niimoodi toimus. Oma sõnavõtu või kõne lõpetuseks ma tahaksin teile ette lugeda 1920. aasta põhiseaduse preambula. Ja ma juhin etteütlevalt juba tähelepanu sellele, et siin ei ole räägitud ühtegi sõna 700-aastasest orjapõlvest. Niisiis, 1920. aasta põhiseaduse preambula on järgmine: "Eesti rahvas, kõikumatus usus ja vankumatus tahtmises luua riiki, mis on rajatud õiglusele ja seadusele ja vabadusele, kaitseks sisemisele ja välimisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus, võttis vastu ja määras Asutava Kogu kaudu järgmise

põhiseaduse." Ma olen täiesti kindel, et selle preambulaga ei liidetud Eestit Nõukogude Liidu külge.

Juhtaja: Meid on kohal 39. Hääletamisele tuleb küsimus preambulast. Teie ees on kirjalikult kaks teksti. Üks on eelnõus, mida toetab redaktsioonitoimkond, ja teine on teile väljajagatud ettepanekutes, mille on esitanud apellatsiooni korras esimene toimkond. Juhatus otsustas, et hääletamisele läheb apellatsioon üksnes küsimuse kaudu, kes on apellatsiooni korras esitatud teksti poolt ja kes on vastu. Kas selline hääletuskord on aktsepteeritav või on proteste? Proteste ei ole. Palun tähelepanu! Ma esitan küsimuse. Kes on selle poolt, et viia Põhiseadusliku Assamblee eelnõu teksti sisse preambula tekst, nagu on selle esitanud apellatsiooni korras esimene toimkond? Kes on esimese toimkonna poolt apellatsiooni korras esitatud preambula teksti poolt? Hääletame. Loevad nii poolt- kui ka vastuhääled. 10 poolt- ja 28 vastuhäälega on assamblee otsustanud, et apellatsiooni korras esimese toimkonna poolt esitatud tekst ei lähe põhiseaduse eelnõu teksti. Apellatsioon on tagasi lükatud. Palun uuesti kõnetooli proua Liia Hänni, redaktsioonitoimkonna esimehe!

PA 07.12.1991 redaktsioon⁴⁷

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel 1992. aasta ...
rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 13.12.1991 redaktsioon^{48,49}

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele,

⁴⁷ ERA.R-2324.1.24, l 81.

⁴⁸ Preambul oli ühesugune mõlemas 13.12.1991 redaktsiooni versioonis: Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.24, l 104; Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.4, l 151. Koostaja märkus.

⁴⁹ I. Rebase kommentaar: „Teatavasti võttis PA oma töös aluseks J. Adamsi koostatud põhiseaduse eelnõu. J. Adamsi eelnõu preambulas on muuseas öeldud, et „Eesti „... jääb rahvavõimu alusel valitsetavaks demokraatlikuks ja rahumeelseks riigiks, kus kõrgeim võim on rahva käes ja mida juhivad tasakaalustatud koostööl riigivanem, rahva poolt valitav riigikogu ja nende ametisse kutsutav valitsus.“ Siinkohal tuleb märkida, et J. Raidla töögrupi koostatud eelnõus see lõik puudus. Adamsi eelnõu töötlemise käigus PA-s on preambula tsiteeritud lõik J. Adamsi eelnõust kustutatud. Selles lõigus on kolm olulist, otse kontseptuaalset mõtet: 1) kõrgeim võim Eestis on rahva käes; 2) riigi juhtimises osaleb peale riigikogu ja valitsuse ka riigivanem; 3) riiki juhitakse riigivanema, riigikogu ja valitsuse kooskõlastatud koostööl. [...] Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Juura, Õigusteabe AS, 1997, lk 1289.

mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõusse astunud põhiseaduse asemel 1992. aasta ... rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 13.12.1991 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Preambul on jäänud muutmata.

I toimkonna 10.01.1992 koosoleku protokollist.⁵⁰

Arutati põhiseaduse eelnõule rahvaarutelu käigus laekunud ettepanekuid ja arvamusi. Preambuli osas Laskurkorpuse ettepanek sõna „asemel“ asendamise kohta sõnaga „alusel“. Hänni soovitab kasutada sõna „lähtuvalt“. Runnel soovib lisada „õigusliku järgnevuse alusel“ enne aastaarvu. Arutatakse, kas üldse on vaja muuta ja otsustatakse: Jätta senine tekst ja Laskurkorpuse ettepanekut mitte arvestada.

Ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna I (11.01.1992) koosoleku protokollist:⁵¹

Truuväli: 1) 5. rida: „seadus“ asendada „õigusega“ 2) Viimane lõik: „põhiseaduse asemel“ katkestab mehhaanilise järjepidevuse 3) „Mis“ ei ole heakõlaline. Tuleb leida parem sõna.

Kama: Viimase lõiguga ei ole redaktsioonitoimkond ise rahul. Pole suutnud paremini sõnastada.

Rumessen: Asendada „rahvas“ „kodanikkonnaga“.

Raidla: Siis tuleb ümber teha kogu põhiseadus kodanikest lähtudes.

Hänni: Selline „preambul“ on läbinud kõiki eelnevaid põhiseadusi.

Schneider: „Õigusriigis – valitseb õigus kõigi jaoks. Seadusriik – seadusandlikul kogul võim, mis ulatub kõikjale. Kas soovime õigusriigi või seadusriiki? Loodan, et õigusriiki.

Hallaste: Jätaks välja 38. aasta põhiseaduse.

Runnel: Praeguse olemise alus on rahvale ja Assambleele 39. a põhiseadus.

1. variant: võttis Eesti rahvas õigusliku järjepidevuse alusel

2. variant 20,33,38 kõik põhiseadused üles loetleda. „Jõusse astunud“ asemel „jõustunud“.

⁵⁰ ERA.R-2324.1.13, l 88–89.

⁵¹ ERA.R-2324.1.25, l 55–57.

PA 16.01.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Preambuli puhul on endiselt kõne all viimane lõik, kus pole päris selge, millist sõna peaks õieti kasutama, et kindlalt sätestada meie vahekord 1938. aasta põhiseadusega.

Ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna 17.01.1992 koosoleku protokollist⁵²:

K. Kama: Rahvusriigi mõiste peaks olema üldsätetes.

A. Kaalep: Rahvusriigi juriidilist mõistet polegi. See on laialivalguv.

Lisada preambuli eelviimasesse lõiku ..., mis peab tagama rahvuse ja kultuuri säilimise.⁵³

PA 20.01.1992 redaktsioon⁵⁴

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, õigusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välimisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise,
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud põhiseaduse asemel 1992. aasta ...
rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

PA 26.01.1992 redaktsioon⁵⁵

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud õiglusele, õigusele ja vabadusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välimisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
mis peab tagama rahvuse ja kultuuri säilimise,
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud põhiseaduse asemel 1992. aastal ...
rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

⁵² ERA.R-2324.1.25, l 110–111.

⁵³ 17.01.1992 koosoleku protokollitrukitud versioonist nähtub, et preambuli muudatusettepaneku tegi A. Kaalep, kuid käsikirjalisest protokollittekstist see nii üheselt ei nähtu. Rahvusarhiiv (RA) ERA.R-2324.1.25, l 116. Arhiivis säilinud ka L. Hänni märkmed 17.01.1992 koosolekust. ERA.R-2324.1.37, l 49. Sealt nähtub, et preambuli muudatusettepaneku tegi K. Kama. Koostaja märkus.

⁵⁴ ERA.R-2324.1.29, l 2.

⁵⁵ ERA.R-2324.1.24, l 115.

Ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna 30.01.1992 koosoleku protokollist⁵⁶:

Hänni: Soovitan lisada „läbi aegade“ 6. lausesse.

Salum: Enamusrahvuse mõte. Eestlased peavad oma maal jääma enamusrühvuses. 3. lause.

Kama: asendaks „õiguse“ tagasi „seadusega“.

Kaalep: stiililiselt ei ole ilus õiglus ja õigus kõrvuti.

Salum: Toetan eelütlejate seisukohti.

Lang: Iga seadus ei ole veel õiglane ja õige. Jääb „seaduse“.

Kama: „Põhiseaduse asemel“ halb sõnastus. Poliitiline otsus on, et antud 92. aasta põhiseadus võetakse senikehtinud 38. a. põhiseaduse asemele.

Hänni: „asemel“ vahetada „asendamiseks“. Võib ka nii: „Võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud põhiseaduse § 1 alusel 1992. aasta ... rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:“

Kama: „Alusel“ konstruktsioon on ebamäärane.

Ekspertgrupi ja redaktsioonitoimkonna 04.02.1992 koosoleku protokollist⁵⁷:

Truuväli: „...mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele“.

Põhiseadus – suure tähega – aktsepteeritud.

PA 06.02.1992 redaktsioon⁵⁸

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välimisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvedele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,
mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade,
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud Põhiseaduse § 1 alusel ... 1992. aastal
rahvahääletusel vastu järgmise Põhiseaduse:

⁵⁶ ERA.R-2324.1.25, l 169–170.

⁵⁷ ERA.R-2324.1.25, l 182.

⁵⁸ ERA.R-2324.1.24, l 142.

PA 06.02.1992 istungi stenogrammist:

L.Hänni: Kõigepealt preambul. Siin on tekstis tehtud kolm muudatust. Kõigepealt, lõikes 3 on traditsiooniline sõnakombinatsioon "mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele" ekspertide soovil ja redaktsioonitoimkonna liikmete enamuse nõusolekul asendatud sõnakolmikuga "vabadusele, õiglusele ja õigusele". Põhjenduseks on olnud see, et viide seadusele võiks olla seondatav mõttega, et Eestis ei kavandata mitte õigusriiki, vaid seadusriiki, mis on teatavasti kaks küllaltki erinevat riigitüüpi. On lisandunud lõige 5. Selle põhjuseks on väga paljudes kirjades meile läkitatud arvamus, et põhiseaduse eelnõu ei sätesta meie riigi eesmärki, milleks peaks kindlasti olema ka eesti rahvuse ja kultuuri säilimise tagamine. Vastav muudatus preambulas ütleb selgelt välja, et Eesti riiklusele on ka see eesmärk. Samuti on tehtud täpsustus viimases lõikes. Te olete kindlasti kursis toimuvate vaidlustega praeguse põhiseaduse eelnõu ja 1938. aasta põhiseaduse vahekorra üle. Me leidsime, et kõige täpsem on teha konkreetne viide 1938. aasta põhiseaduse §-le 1, mis üldnormina on püsiv ka praegu ja räägib sellest, et Eestis on kõrgema riigivõimu kandja rahvas, kellel selle tõttu on õigus vajaduse korral võtta vastu ka uus põhiseadus.

I toimkonna 06.02.1992 koosoleku protokollist:⁵⁹

Muudatused tehtud preambuli 3. lõigus. Sõna „seadus“ asendatud sõnaga „õigus“, mis ekspertide arvates laiem mõiste. Arutatakse, kas teha apellatsioon. Kõik kolm (H.Runnel, V. Salum, L.Hänni) pooldavad apellatsiooni esitamist.

Muudatused ka preambuli 5. ja 6. lõigus. Need muudatused toimkonna arvamusel on parandanud redaktsiooni ja tuleks heaks kiita.

PA 07.02.1992 istungi stenogrammist:

L.Hänni: Esimeselt tematoimkonnalt on laekunud apellatsioon põhiseaduse eelnõu preambula kohta. Apellatsiooni sisu on, et sõnastada preambula kolmas lõik järgmiselt: "... mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele." Seega on ettepanek taastada põhiseaduse eelnõu endine tekst. Ma tuletan veel meelde, et selle paranduse tegi redaktsioonitoimkond ekspertide ettepanekul, kusjuures ekspertide ettepanekut toetas redaktsioonitoimkonna enamus. Aitäh!

V. Salum: Austust vääriv Põhiseaduse Assamblee! Esimese toimkonna nimel tahan kõigepealt avaldada tänu ja tunnustust redaktsioonitoimkonnale nähtud vaeva ja visaduse eest põhiseaduse eelnõu kõikvõimalike täienduste ja ettepanekute arvestamisel! Eriline tänu proua Hännile, kes suutis leida preambulale nii geniaalselt lihtsa ja meie lühiajalugu kokkuvõtva lõpulause! Seda Eesti kodanike komiteede ja Eesti Kongressi juriidilist põhialust – rahvas on kõrgeim riigivõimu kandja – on vaja just preambulas rõhutada ja kehtiva põhiseaduse redigeerimisel aluseks võtta. Nii võime uue põhiseaduse põhjal öelda: oleme põhiseaduse Põhiseaduslik

⁵⁹ ERA.R-2324.1.13, 190.

Assamblee või kogu liikmed. Nüüd natuke veel preambulast üldiselt. Seda on väga tühiseks peetud, aga kõigil meil on kasulik lugeda professor Peter Häberle arvamust ja mõtteid preambula kultuurist ja struktuurist, kus on väga tunnustavalt väljendatud Eesti põhiseaduste preambulate kohta. Sellepärast ongi ettepanek taastada kolmas lõik, kus on sõnad "mis on rajatud vabadusele". Tähendab, taastada tekst algsel kujul. See oleks selle apellatsiooni kohta kõik. Täna!

I. Hallaste: Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud assamblee liikmed! Arutelu preambula kolmanda lõigu üle ei puuduta mitte ainult vormi, vaid tegemist on sisulise põhimõttega. Vabadus on kõige tähtsam omadus, mis üldse ühiskonnast ühiskonna teeb – nii põhjendasid eksperdid ja panid ta seetõttu esimesele kohale. Mina tahaksin aga pühendada tähelepanu just eelkõige tehtud muudatusele. Eelmises tekstis oli sees seadus, nüüd on see õiglus, millele Eesti riik on rajatud. Kui riik on rajatud seadusele, siis see tähendab, et seaduse all mõeldakse riigi poolt vastu võetavaid akte. Nendeks aktideks on siis ka inimõigused, mis on fikseeritud põhiseaduses, ja kui riik need annab, siis võib riik need ka ära võtta. Sellest kontseptsioonist on lähtunud tegelikult Nõukogude riik, kes on seetõttu erinenud paljudest maailma demokraatlikest riikidest. Õiguse mõiste on laiem. See hõlmab lisaks riigi poolt antud seadusele ka lex naturalis't, jumalikku õigust. Seega, öeldes põhiseaduses, et riik on rajatud õigusele ja mitte seadusele, me tahame tugineda sellele, lähtuda sellest kontseptsioonist, et on olemas teatud õigused, mis loomulikult kuuluvad kõigile inimestele, sõltumata sellest, milline poliitiline võim parajasti riiki juhib ja kuidas riigi ülesehitus on korraldatud. Seetõttu kutsun ma üles jääma praeguse teksti juurde, kus riik on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele. Ma tahaksin juhtida Vello Salumi tähelepanu siin sellele, et enne kui redaktsioonitoimkonnas seda küsimust arutati, kuid pärast Eesti Kongressi viimast istungjärku, rääkis sellest küsimusest ka pagulaskiriku assessor, õpetaja Toomas Vaga. Ta ütles, et seadusele rajatud riik võib väga kiiresti ummikusse joosta, kuna need seadused, kui nad ei lähtu jumaliku õigusest, võivad muutuda inimesevaenulikuks. Nii et ka selline põhimõte tuleb fikseerida põhiseaduse preambulas, kui vähegi võimalik on. Mul oli hea meel, et eksperdid tulid sellesama küsimuse juurde nüüd õigusfilosoofiliselt ja me jõudsimme ühes punktis kokku, kuigi lähtusime võib-olla natuke erinevatest kohtadest. Kutsun üles toetama praegust preambula teksti. Aitäh!

H. Runnel: Austatud kolleegid! See on mõneti nüansirikas vaidlus ja esimene toimkond, sealhulgas ka Liia Hänni esimese toimkonna nimel, ei julgenud nii väga propageerida seda alternatiivi, mis sisaldaks sõna "seadus". Illar Hallaste põhjendas juristide argumentatsiooni, kuid ma tahan juhtida tähelepanu sellele, et sõna "seadus" oli 1937. aasta põhiseaduses. Kui kardetakse siia positsiooni tuua sõna "seadus", siis see kartus on põhjendamatu, sest kogu selle teksti pealkiri on "Eesti Vabariigi põhiseadus" ja samal ajal on ka eksperdid ise pidanud II peatükki tubliks ja tugevaks, kuna seda saab kasutada isegi kohtus. Tähendab, ta on seaduse vääriline. Kui öelda, et see riik on rajatud õigusele, siis me võtame ära tulevikuvõimaluse, sest õigusriik on Kanti järgi see, mida inimkond ehitab kogu aeg, mis on üldse lõppeesmärk. Et see vastuolu on väga filosoofiline ja tekst keeruline, siis palume esimese toimkonna nimel usaldada siiski seda seadust, eriti kui on olemas ka õiglus. Õigluse mõiste võtab enda alla ka kirjutamata seadused, eetika, moraali, kombeõiguse. Mõni jurist võib siin jälle vaielda, see on taas lahknemise koht, aga sõna "seadus" väljajätmine nõrgendaks ka II peatüki funktsionaalset toimet, mis on siia projekteeritud ja hoolega sisse viidud. Täna tähelepanu eest!

A. Erm: Lugupeetud assamblee liikmed! Ma saan muidugi aru, et kas seal on nüüd õigus või seadus, see ei mõjuta ilmselt väga oluliselt, kuidas põhiseadus tööle hakkab. Kuid preambula on ikkagi osa, mis on kirjutatud teatud eetilistest ja keelelistest tõekspidamistest lähtudes ja minu meelest on seadusel eesti keeles kindel sisu. Õigusel on kindlasti juristide jaoks sisu, kuid ma kahtlen, kas iga inimene saab täpselt aru, mida õiguse all mõistetakse, sest ka minul tekib näiteks küsimus, millisest õigusest on jutt, kas tavaõigusest, Rooma õigusest, Andrese ja Pearu õigusest, või kui tahate, siis esimese öö õigusest. Täna!

V. Salum: Kahju, et Illar Hallastet ega ühtegi ekspertjuristi siin ei ole, mul oli tegelikult küsimus nendele. Kui me kujutame ette, et liiklusmäärustiku koostamisel seatakse esikohale vabadus, et mul on vabadus liikuda kas parema või vasaku käe reegli järgi, milliseks kujuneb siis liiklussegadus? See on sama kui seada põhiseaduses esikohale vabadus ja jätta kõik muu tahapoole. Üldiselt olen selle poolt, et taastada eestiaegse põhiseaduse preambula vastav lõik.

Juhtaja: Suur tänu! Asume hääletama. Kes on esimese toimkonna poolt esitatud apellatsiooni poolt? Kes on selle poolt, et vastavalt esimese toimkonna apellatsioonile taastada preambula kolmandas lõikes esialgne tekst? Palun hääletame! Poolt 9, vastu 14. Assamblee otsustab toetada teksti, mis on meile esitatud. Proua Liia Hänni, milline on järgmine apellatsioon?

PA 07.02.1992 redaktsioon⁶⁰

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välimisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus,
mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade -
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud Põhiseaduse § 1 alusel ..., 1992. aasta
rahvahääletusel vastu järgmise Põhiseaduse:

PA 14.02.1992 redaktsioon⁶¹

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,
mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja
kuulutatud 24. veebruaril 1918. aastal,
mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele,
mis on kaitseks sisemisele ja välimisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele
põlvvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus,

⁶⁰ ERA.R-2324.1.24, l 170.

⁶¹ ERA.R-2324.1.24, l 196.

mis peab tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade -
võttis Eesti rahvas 1938. aastal jõustunud Põhiseaduse § 1 alusel 1992. aasta ...
rahvahääletusel vastu järgmise Põhiseaduse.

PA 14.02.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Ka preambulas on mõned väikesed sõnade ümberpaigutused, aga ma arvan, et need ei ole nii olulised, et peaksime neid siin täiskogus arutama.

PA 27.03.1992 istungi stenogrammist:

L. Hänni: Härra Ristkok on juba varem saatnud Põhiseaduse Assambleele enda ja Pirgu Arenduskeskuse kriitika selle suhtes, et meie põhiseadus ei kaitse piisavalt eesti rahvust. Mäletatavasti tegime põhiseaduse preambulas ka vastava muudatuse, öeldes seda, et meie riik peab tagama eesti rahvuse säilimise. Me küsisime veel kord ka ekspertidelt, kas on vajalik selline üldine norm kirjutada veel mujale põhiseadusesse. Ekspertidid selgitasid meile, et ka põhiseaduse preambulal on juriidiline kaal. Ta fikseerib need põhiprintsiibid, millel rajaneb antud riigikorraldus. Seetõttu ei pidanud nad vajalikuks selle küsimuse juurde tagasi tulla, väites, et sellisel kujul on ka eesti rahvuse kestmine meie põhiseaduses piisavalt kajastust leidnud.
